

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Odsjek za etnologiju i kulturnu antropologiju

POKLADNI OBIČAJI U MUĆU

Diplomski rad

Ana Vlačević

Mentorica: prof. dr. sc. Milana Černelić

Zagreb, lipanj 2018.

Izjavljujem pod punom moralnom odgovornošću da sam diplomski rad *Pokladni običaji u Muću* izradila potpuno samostalno uz stručno vodstvo mentorice prof. dr. sc. Milane Černelić. Svi podaci navedeni u radu su istiniti i prikupljeni u skladu s etičkim standardom struke. Rad je pisan u duhu dobre akademske prakse koja izričito podržava nepovredivost autorskog prava te ispravno citiranje i referenciranje radova drugih autora.

Vlastoručni potpis studenta

Sadržaj

1. Uvod	1
2. Rasprostranjenost i podrijetlo pokladnih običaja na području općine Muć	3
2.1. Poklade u kalendaru	3
2.2. Podrijetlo pokladnih običaja.....	4
2.3. Rasprostranjenost pokladnih ophoda.....	5
3. Ophod	7
3.1. Izgled povorke i uloge	7
3.2. Hijerarhija i pripremni sastanak	16
3.3. Redoslijed kretanja	18
3.4. Način kretanja povorke.....	21
3.5. Izvedba	23
3.6. Darivanje <i>mačkara</i>	25
3.7. Hrana i piće	27
4. Priprema i nagovještaj <i>mačkara</i>	28
5. Klanjanje barjaka i rivalitet među pokladnim povorkama	31
6. Magijski elementi	35
7. Društveni aspekti poklada	36
7.1. Inicijacijska uloga.....	36
7.2. Uloga žene u pokladnim običajima	37
7.3. Važnost <i>mačkara</i> u svakodnevnom životu zajednice	42
7.4. Kontinuitet i transformacija običaja	45
8. Zaključak.....	52
9. Literatura	53

Pokladni običaji u Muću

1. Uvod

U ovom diplomskom radu predstavljani su godišnji pokladni ophodi *mačkara* u Muću. Cilj rada je istaknuti kontinuitet održavanja pokladnih ophoda, usporediti kako ovaj običaj izgleda danas te kako je isti izgledao prije. Time se ukazuje na mijene i prilagodbe kojima je ovaj običaj izložen. Rad je usmjeren na iskustva i prakse sudionika koji su još uvijek aktivni sudionici u pokladnim običajima i onih koji su to nekad bili. Kada se u radu piše o pokladnim običajima iz prošlih vremena referira se na iskaze koji su prikupljeni u razgovoru sa starijim kazivačima koji se sjećaju pokladnih praksi iz vremena od sredine pedesetih godina. O suvremenim pokladnim običajima se iznose podatci prikupljeni na temelju kazivanja sudionika koji od kraja devedesetih godina sudjeluju u pokladnim praksama. Dvojica starijih kazivača su do prije nekoliko godina bili sudionici pokladnih običaja, dok je treći još uvijek sudionik istih. Među starijim kazivačima imala sam i dvije kazivačice koje su uglavnom iz perspektive promatrača pričale o važnosti i ulozi pokladnih praksi u životima žene. Trojica mlađih kazivača još uvijek sudjeluju i u pokladnom ophodu i u samoj organizaciji istog. Kazivače sam birala na temelju poznavanja njihovog entuzijazma, zalaganja i uloga koje imaju u očuvanju pokladnih običaja. Prvotno sam imala namjeru intervjuirati veći broj kazivača, ali na njihov broj uvelike je utjecala i njihova želja i spremnost da slobodno vrijeme posvete mojem istraživanju. Prvi razgovor provela sam sa starijim kazivačima u rujnu dvije tisuće sedamnaeste godine, a drugi s mlađima u ožujku dvije tisuće osamnaeste. Razgovori su bili grupni iz razloga što sam smatrala da će se kazivači međusobno poticati na razgovor i da će se zajedno lakše prisjetiti određenih situacija i detalja. Tom prilikom sam i sama bila u mogućnosti prikupiti veći broj korisnih informacija o pokladnim praksama. Identitet kazivača je zaštićen te se u radu navode anonimno, uz iskaze kazivača nalaze se njihovi inicijali, oznaka spola i godište. Uz izraz *poklade* u radu se podjednako koristi i izraz *mačkare*, s obzirom da se radi o sinonimu koji se upotrebljava u lokalnom govoru. Ovaj oblik pokladne prakse pripada (usp. Lozica 1997:192) magijskom/luperkalijskom tipu karnevala u kojem u ophodu sudjeluju muškarci koji predstavljaju i muške i ženske likove. Godišnji pokladni ophod *mačkara* mučkog kraja je prepoznat te potvrđen kao nematerijalno kulturno dobro na nacionalnoj i na svjetskoj razini, uvrštavanjem na UNESCO-vu listu zaštićenih nematerijalnih kulturnih dobara. U prvom dijelu rada govori se o porijeklu

pokladnih običaja te se deskriptivno predstavlja izgled i struktura pokladne povorke. U drugom dijelu naglasak je na društvenim aspektima i očuvanju identiteta, te o transformaciji običaja i razlozima zbog kojih su se pokladne prakse održale sve do danas. S obzirom da je ovdje riječ o istraživanju etnološke i kulturno-antropološke teme iz mog vlastitog mjesta na nju se osvrćem i na temelju osobnog sudjelovanja i promatranja pokladnih običaja. S toga sam se u radu koristila i metodom autoetnografije koja (usp. Ellis, Adams i Boucher 2010:1-3) predstavlja pristup u istraživanju i pisanju kojim se sistematski nastoji opisati i analizirati osobno iskustvo s ciljem razumijevanja i povezivanja istog s kulturalnim. U autoetnografiji subjektivnost, emotivnost i istraživačev osobni utjecaj na istraživanje ne nastoji se prekriti i zanemariti već se naprotiv prihvaća i ističe. Istraživač retrospektivno i selektivno odabire društvene pojave i teme za koje smatra da imaju važnu ulogu u izgradnji kulturnog identiteta. Upravo iz tih razloga znajući koliku važnost i ulogu *mačkare* imaju u životima mojih sumještana, a i u mom osobno, odlučila sam se detaljnije istražiti i pisati o ovoj temi. Etnografska građa prikupljena je polustrukturiranim /strukturiranim intervjuima, promatranjem sa sudjelovanjem i analizom relevantnih izvora. Rad kojima sam se služila za usporedbu prilikom izrade ovog rada, a koji se odnosi konkretno na pokladne ophode Mućkog kraja je rukopisi iz arhiva Instituta za etnologiju i folkloristiku Joška Čaleta (2005). Čaleta se prilikom svog istraživanja primarno bazirao na elemente vezane uz pjesmu i glazbu u pokladnim običajima. Njegove bilješke i razgovor s njim koristili su mi u izradi ovog rada kao zapravo jedini dostupni stručni izvori i literatura u kojoj se obrađuje tema pokladnih običaja u Mućkom kraju. U izradi rada također sam se služila i knjigama Ivana Lozice *Hrvatski karnevali* i Lidiye Nikočević *Zvončari i njihovi odjeci*, te člancima Olge Supek *Karneval u Vinogorju* i člankom Vlaste Domićinović pod naslovom *Maskirani par starca u pokladnim običajima*. Premda navedena literatura obrađuje pokladne prakse u drugim dijelovima Hrvatske uvelike mi je pridonijela u tumačenju, interpretaciji i razumijevanju građe prikupljene terenskim istraživanjem. Iščitavanjem ove literature uočila sam ključne aspekte i teme koje trebam istaknuti prilikom pisanja o pokladnim običajima koji su na kraju uvelike utjecali i na oblikovanje samih podnaslova ovog rada. Neki od istaknutijih su uloga pokladnih praksi u suvremenom načinu života i očuvanju identiteta zajednice, uloga žena u pokladnim praksama, svijest o značenju magijskih rituala u pokladnim praksama, rivalitet među susjednim mjestima i sl. Podatci koji govore o mjestima i broju stanovništva unutar Općine Muć preuzeti su sa službenih Internetskih stranica općine. U radu se također koristim i fotografijama koje su snimljene za vrijeme ophoda. Neke od njih su iz moje osobne arhive, a neke su mi ustupili sami sudionici. Uz svoje fotografije navodim osobne podatke, a pored

fotografija koje nisu u mom privatnom vlasništvu, zbog zaštite privatnosti autora, navodim samo njihove inicijale i godinu nastanka fotografije. Određeni broj fotografija preuzet je i s Facebook stranice Mačkare Muć koju uređuje nekolicina sudionika ophoda. Riječ je o fotografijama suvremenih pokladnih običaja i o starijim fotografijama koje su nakon što su pronađene kod starijih mještana skenirane i u digitalnom obliku objavljene na stranici.

2. Rasprostranjenost i podrijetlo pokladnih običaja na području općine Muć

2.1. Poklade u kalendaru

Lozica (usp. 1997: 52-53) u knjizi o hrvatskim karnevalima ističe kako je karneval sastavni dio hrvatske narodne kulture već stoljećima te da je po svojim javnim manifestacijama najsnažniji od svih godišnjih običaja. Ophodi vezani uz pokladne običaje, diljem Hrvatske, odvijaju se u predkorizmeno vrijeme. Na području Muća poklade se kontinuirano održavaju na točno određena tri dana, nedjelju, ponedjeljak i utorak prije Čiste srijede. Razlog ophoda isključivo na ta tri dana nije poznat sudionicima ophoda „Takvi je običaj, a zašto to ne znamo“ govore kazivači. Ono što utječe na vrijeme održavanja pokladnih običaja pa tako i na druge Hrvatske godišnje običaje su datumi izravno povezani s crkvenim kalendarom. „Poklade su vremenski uvjetovane korizmom, svjetovno je nedvosmisleno omeđeno sakralnim kao svojom suprotnošću. Iako prikriven, karneval je ipak čvrsto usađen u kalendaru, a njegovo trajanje određeno je baš datumom najvećega kršćanskog blagdana, Uskrsa.“ (Lozica 1997: 22) S jedne strane svjetovni, a s druge strane običaj uvjetovan vjerskim blagdanom, prema Lozici (usp. ibid. 10), zbog svoje karnevalske neumjerenosti i raspojasanosti oduvijek je bio osuđivan od strane Crkvenih vlasti. Svećenstvo je u karnevalu vidjelo utjelovljenje zla i odjeke poganstva, ali nikad ga se ozbiljno nije nastojalo zatrti. Vremenski omeđeno, a time i donekle kontrolirano ludovanje bilo je dobrodošlo kao čista protuteža vrijednostima kršćanskog života. Naime, pokore i pokajanja nema bez grijeha s toga bez poklada nema ni prave korizme. Karneval kao takav oduvijek je služio kao iskrivljeno zrcalo koje karikaturom potvrđuje pravu sliku. Kontrolirano predstavljanje nereda afirmira važeći društveni red. Pokladni običaji okarakterizirani su već dobro poznatom tradicijom i obrascima ponašanja, te se iznova odvijaju već godinama. Stalno ponavljanje godišnjih običaja prema Lozici (usp. ibid. 12) svojstveno je narodnoj kulturi. Tijek godine podvrgnut je slijedu tradicijom propisanih raspoloženja koji se djelotvorno ponavlja stoljećima: „Cikličko poimanje vremena kao ritmičkog zatvaranja i otvaranja godišnjih krugova po svojoj je naravi ahistorično, stvara dojam vječnosti i stalnosti, pruža zaštitu pred terorom povijesti.“ (ibid.)

2.2. Podrijetlo pokladnih običaja

Kada nastojimo odrediti podrijetlo i najranije začetke karnevala neizbježno je karneval povezati sa starorimskih svetkovinama i običajima. Lozica (usp. 1997: 17) navodi kako su Saturnalijske, dionizijske obrede i druge drevne proljetne svečanosti (Luperkalije, Matarnomalije, Brumalijske, Bakanalijske, Hilarijske, Liberalijske i kolende) zasigurno preteče današnjeg karnevala. Ukoliko nastojimo posegnuti u ne baš toliko davnu prošlost i dalje nailazimo na poteškoće u točnom definiranju perioda u kojem se razvio karneval kakvog danas poznajemo. S obzirom na Lozičinu podjelu karnevala (usp. ibid. 192) na dva glavna tipa: luperkalijski i saturnalijski po svojim osnovnim karakteristikama i elementima pokladni običaji u Muću spadaju u magijsko / luperkalijski tip. Kada govorimo o podrijetlu pokladnih običaja na području Muća svakako moramo napomenuti kako je iz današnje perspektive uistinu teško odrediti iz kojeg vremena datira ovaj običaj. Svi kazivači se slažu u jednom a to je da *mačkare* idu otkako se oni sjećaju i da se ne zna koliko su stare: „To je Ana moja uvijek u nas bilo“ ističe kazivačica I.Ć.Ž49. Stariji kazivači, svi rođeni četrdesetih godina prošloga stoljeća, tvrde da su generacije njihovih očeva i djedova sudjelovali u ovom običaju, a i generacije prije, ali koliko njih sa sigurnošću ne mogu reći. U njihovoj svijesti *mačkare* su oduvijek bile sastavni dio kulture i običaja u našem selu. Zapravo se i ne pitaju niti se pretjerano zamaraju točnim godinama i statistikama o starini pokladnih običaja, to je jednostavno ono s čime su odrasli i za što znaju od svog rođenja: „Većina sudionika niti ne sluti koliko je staro to u čemu sudjeluju – mnogi se o tome ni danas ne pitaju, jer se sudjelovanje u živu običaju može zadovoljiti intenzivnim doživljajem. Maskiranje se obično tumačilo predajama o Turcima, jer su Turci u posljednjih stotinjak godina sinonim za starinu.“ (Lozica 1997: 198) Na temu podrijetla pokladnih običaja i poveznice s Turcima također sam naišla i u svojim razgovorima. Naime postoji predaja koja govori o tome kako su *mačkare* imale ulogu tjeranja Turaka. U susjednom selu, Neoriću, podrijetlo ovog običaja često vezuju uz priču o Turskom spaljivanju crkve koje se odvijalo prije tristo godina. Ipak sve te predaje o turskom podrijetlu nisu u potpunosti jasne i osviještene kod sudionika ovog običaja, samo se povremeno pojave kao informacija kojom se nastoji dati odgovor na pitanja o starini *mačkara*. Jedan od kazivača ističe kako, uzmemo li u obzir strukturu pokladne povorke i uloge koje igraju njeni sudionici, poveznica koja se nameće kao logičan slijed nije ona koja govori o vezi *mačkara* i zastrašivanja Turaka, već ukazuje na to kako je moguće da je ovaj običaj nastao preuzevši brojne elemente i isječke iz stvarnog života stanovnika Mućkog kraja.

Naglašava kako bi moguće začetke *mačkara* možda bilo bolje potražiti u pojedinim aspektima iz svakodnevice:

„Takva priča o Turcima ide, al nema niko potvrde o tome. Meni ta priča ne drži vodu. Jer cili ovaj dio mačkara: svatovi i sve je kopirano iz stvarnog vjenčanja (barjaktar, diver, jenga, nevista) sve vuče ulogu od tamo. Poveznica između mačkarskih svatova i pravih svatova je identična, naprosto identična, sad ne virujen da su stvarni svatovi nastali od mačkarskih, mislin da je bilo obrnuto .Al kako je nastala ta poveznica, jesu oni petnest godina išli nešto drugačije pa su kasnije to ubacili il? To se ne zna. A i cila terminologija: jenga, vezir je preuzeta iz Turskog.,, (A.V.m88)

I jednu i drugu interpretaciju koja tumači podrijetlo pokladnih običaja trebamo uzeti u obzir, možda je riječ o kombinaciji obje interpretacije, a možda s druge strane još uvijek postoje neki nama iz današnje perspektive skriveni i nedokučeni elementi koji su nekad davno utjecali na pojavu pokladnih običaja u Muću. Kako bilo na nama nije da tražimo i izdvajamo jedinstvenu priču, sva tumačenja treba razumjeti i sagledati kontekstualno s obzirom na vrijeme u kojem su nastala. Da bi razumjeli današnji običaj, njegov smisao i društvenu ulogu trebamo svakako i poznavati kako je taj običaj izgledao prije i koji smisao su u njemu pronalazile starije generacije: „...tumačenje ne može biti lišeno povijesnog komentara. U svakom se razumijevanju posreduje između prošlosti i sadašnjosti.“ (Lozica 1987: 34-35) Možda je ovdje riječ o običaju staru tristo pedeset, tristo ili dvjesto godina. Prepoznatljivost i vrijednost ovog običaja ne krije se u inzistiranju na točnoj godini i razlogu nastanka. Ono što smatram važnim naglasiti u ovom radu je, da je ovdje riječ o kontinuiranom običaju koji se još uvijek njeguje i živi, a ujedno i mijenja ukorak s vremenom u kojem se manifestira.

2.3. Rasprostranjenost pokladnih ophoda

Nekad su pokladni običaji bili rasprostranjeni na području cijele općine Muć. Svako selo je imalo svoje *mačkare*. Gizdovac, Neorić, Sutina, Muć Gornji, Muć Donji, Postinje Gornje i Donje, Ramljane, Bračević, Crivac, Pribude i Ogorje. Danas je taj broj znatno manji, *mačkare* se kontinuirano održavaju u Muću Donjem, Sutini, Neoriću i Gornjem Muću. Ključni faktor koji je utjecao na gašenje ovog običaja u navedenim mjestima je nedostatak mladog stanovništva što je posljedica ruralnog egzodusa koji je intenzivno započeo sedamdesetih i

osamdesetih godina, a nažalost nastavio se sve do danas. Prema podacima koje sam pronašla na Internet stranici općine Muć trend iseljavanja iz sela u gradove najizraženiji je u Crivacu, Ogorju Gornjem, Postinju Donjem i Ramljanima, navedena mjesta bilježe najveći pad broja stanovnika, izgubili su četvrtinu stanovništva u posljednjih deset godina. (Stanovništvo 2018) Uzimajući u obzir takve podatke sasvim je jasan i neupitan razlog zbog kojeg se *mačkare* nisu očuvale u tim krajevima. Samo mjesto Muć Donji, čiji su pokladni običaji i glavna tema ovog rada, je i u povijesti bilo, a i danas je središnje naselje općine. Time je donekle ostalo zaštićeno po pitanju intenzivnog iseljavanja i gubitka mladog stanovništva, a navezano uz to i daljnje nastavka održavanja običaja vezanih uz *mačkare*.

Zanimljivost je da su u Muću Gornjem do prije petnaest godina bile troje *mačkare*, a danas tek jedne. Razlog se može tražiti u sve manjem broju mladog stanovništva, a i lošoj zainteresiranosti među tamošnjoj mladeži za sudjelovanje u pokladnim običajima.

Što se tiče samog obilaska i kretanja pokladnih povorki, svaka od njih obilazi svoje i najbliža susjedna mjesta. *Mačkare* Donjeg Muća osim u svoje mjesto odlaze i u Postinje Gornje, Muć Gornji, Neorić i Sutin. A u Muć danas dolaze samo *mačkare* iz Muća Gornjeg i Neorića, a prije su stizale i *mačkare* iz Gornjeg i Donjeg Postinja i Bidnića¹

Svako selo ima specifičnosti u okviru pokladnih praksi, možda na prvi pogled neuvježbanom oku sve povorke izgledaju identično, ali različita organizacija, način odijevanja, disciplina, te intenzitet zainteresiranosti zajednice za *mačkarama*, samo su neke od razlika koje čine jednu povorku drugačijom od druge. Te različitosti među povorkama ne znače da su jedne bolje, a druge lošije ili pogrešne, svako selo u svakodnevnom životu ima svoje karakteristike koje su prenijeli i na pokladne običaje: „Svako selo ima nešto svoje šta je dodalo, i pitanje je koliko je sačuvalo taj neki izvorni oblik šta je krenija.“ (A.V.m88)

U radu sam se bazirala na pokladne običaje Muća Donjeg, a razlike unutar pokladnih povorki Mućkog kraja i uzroci istih mogu biti tema za neki drugi rad.

¹ Katastarski pripada Donjem Muću, ali su zbog udaljenosti imali svoje *mačkare*

3. Ophod

3.1. Izgled povorke i uloge

Svaka *mačkarska* povorka u Mućkom kraju ima gotovo iste elemente i tradicijom propisane uloge karakteristične za ovaj tip pokladnih običaja: *vezira*, *babe* i *dide*, svatove i *đavle* i ono što je specifičnost ovih *mačkara*, svaka povorka ima svoj barjak. Na čelu povorke nalazi se skupina *baba* i *dida*, za njima slijede svatovi s barjakom i *vezir*, a nakon njih dio povorke maskiranih u razne maske i kostime uglavnom suvremenih i modernih likova koju se u žargonu jednim imenom naziva *đavli ili cigani*. U suvremenim pokladnim običajima u Muću zadržale su se sve spomenute uloge unutar povorke pa tako i starinski elementi *dida* i *babe*:

„Ti drevni likovi većinom su tajanstveno šutljivi – predstavljaju pokretima, plesom i pravljenjem buke. Nije teško u njihovom ponašanju prepoznati značajke obrednog predstavljanja, neku pomalo sakralnu i magijsku ozbiljnost kojom obavljaju svoju prividno razularenu ili lascivnu, a zapravo tradicijom propisanu zadaću.“ (Lozica 1997:12)

Babe i *didi* (Slika 1) nalaze se na početku kolone. *Mačakare* kojih se sjećaju i u kojima su sudjelovali moji stariji kazivači imale su samo jednog *dida* i *babu*, a danas se taj broj povećao i nije zapravo striktno određen: „Ponegdje se ti likovi pojavljuju pojedinačno, bilo samo starac ili samo starica, no u pravilu nastupaju uvijek u paru (dva muškarca od kojih je jedan prerušen u staru ženu) i imaju tradicijom točno utvrđene uloge. „ (Domaćinović 1986:126) Stariji danas znaju komentirat kako ih ima puno, jer su navikli na samo jedan par staraca. Mlađi sudionici ovog običaja ističu kako se danas promijenila dobna struktura sudionika *mačkara* što je izravno utjecalo i na povećanje broja spomenutih uloga. Prije su sudionici uglavnom bili mladi momci, koji su u većini slučajeva prestajali s odlaskom u *mačkare* nakon ženidbe ili kada bi postali roditelji. A danas se interes za pokladama održao i kod nekih starijih generacija koje još uvijek u *mačkarama* pronalaze zadovoljstvo. Rezultat toga je i veći potencijalni broj kandidata koji za svoju masku odabiru uloge *babe* i *dida*, premda se i mladi rado odlučuju upravo za te uloge. Likovi *dida* i *babe* nisu karakteristični samo za ovaj dio Hrvatske, rasprostranjeni su na mnogo širem području. Njihova pojava zabilježena je na područjima cijele bivše Jugoslavije (usp. *ibid.*) pa i šire, autorica ih naziva arhaičnom skupinom maski u godišnjim običajima seljačkog stanovništva Euroazije: „Poznati su na

hrvatskoj obali od Istre do Dalmacije, u Lici i drugdje, a ima ih posvuda na jugoistoku Europe, čak do Slovačke. Srodni likovi susreću se i drugdje u Europi.“ (Lozica 1997:224) Karakterističan element koji vezujemo uz ovaj par staraca su opscene radnje: „Obje uloge igraju muškarci, a radnja njihovog predstavljanja nedvosmisleno je u vezi s plodnošću, dok ih sam naziv povezuje sa štovanjem predaka.“ (ibid.) Danas moramo primijetiti kako se taj lascivni element vezan uz tradicionalne uloga *didu* i *babe* uglavnom gubi, nema toliku važnost kao i prije. Razlog tome moji kazivači pronalaze u karakteru osobe koja je u ulozi *didu* i *babe*, i uolikoj mjeri se osoba poistovjeti s ulogom koju igra: „Ovisi od čovika“ (Š.I.m89)

„Ovisi sve ko je iša za didu i babu, kažu dok je Ika iša za babu, kad je krenila pisma 'Ajde dide malo babu' Ika bi se odma izvalija na kosti, on je bija takav, ovisi od uloge ko je to sad priuzeja.“ (A.V.m88)

Odjeća koja sačinjava kostime ovih likova je nalik onoj koju su naše bake i djedovi nosili u svakodnevnom životu. Uglavnom su to likovi odjeveni u odjeću tamnih boja i zamrčenog lica: „Ti si se namaza uljon, običnin uljon da se lakše skine, unda bi se po tome namaza tavon, bakron...“ (A.Ć.m42) *Baba* (Slika 2) nosi *šotanu* i *travešu*, *ječerimu*, torbu, *šudar* (maramu) i *oplićak*. Sa sobom uvijek nosi i poneki rekvizit poput *kudilje*, vune i vretena, zvona, torbu i lug, užu i naramak drva: „Ono šta su stare žene oblačile u kojem dobu i šta su žene nosile sa sobom cili dan, znači makezice, čakiju, očenaše, jer su uvik ako nisu imale šta radit molile krunicu, ključ od konobe...“ (A.V.m88) Odjeća i rekviziti nisu isti kod svakoga, svaki se sudionik samostalno sprema i odijeva za pojedinu ulogu:

„Ovisi ko se sprema za ulogu i kako će se spremić. Al nisu te *mačkare* bile bez veze, sve je imalo poveznicu sa stvarnin životom samo šta je bilo puno slobodnije i puno više smija i zabave.“ (A.V.m88)

Did (Slika 2) oblači hlače, *mutap* ili *sukanac* kroz koji se provuče glava, suknene čarape, kapu, zvona, a može nositi i sa sobom lulu, kamiš i štap. Nekad prije *did* je u ruci nosio i sablju na koju bi nizao slaninu koju su domaćini darivali *mačkarama*. No taj element *didu* sa sabljom se vremenom izgubio, ali ostao je u sjećanjima starijih sudionika a i zabilježen na nekim starim fotografijama: „Na onin slikama malo starijin su sa sabljama, i na tu sablju je natica slaninu, digod je nosa punu sablju pancete, on je prosija tu pancetu, nisi ti dava pancetu bilo kome.“ (A.V.m88) Važno je naglasiti da su *babe*, a *didovi* naročito, zaduženi za stvaranje buke i zvonjenje zvonima koja nose zavezana oko struka. To se može protumačiti

magijski kao tjeranje zlih duhova i zime, ali današnjim sudionicima to prvenstveno predstavlja način stvaranja vesele atmosfere među sudionicima povorke i promatračima, pa se često nadmeću tko će imati više zvone i čija jače zvone.

Slika 1 Pokladna povorka (Snimila J.Š. 2013. godine)

Slika 2 *Did i babe* (Snimio J.O. 2016.godine)

Slijedeća važna uloga u pokladnoj povorci je *vezir*². Osoba koja održava red unutar cijele grupe i čije ime podrijetlo vuče izravno iz turskog jezika. On se obično nalazi pri početku povorke, najčešće i na suprotnoj strani od ostalih, kako bi mogao pratiti i 'imati na oku' sve *mačkare*. Vezir (Slika 5) nosi bijele hlače, bijelu jaknu, crveni pojas i čarape, sablju i zviždaljku. Uz *babu i dida* ima najveću odgovornost i glavni zadatak mu je da održava

² U Muću Donjem *mačkare* uvijek imaju samo jednog *vezira*. Dok u drugim mjestima: Muću Gornjem, Neoriću, Sutini znaju biti dvojica ili čak i više.

autoritet i red unutar grupe. Nešto detaljnije o hijerarhiji i njihovoj ulozi u povorci bit će riječi u sljedećem poglavlju ovog rada. Nezaobilazne dio povorke su i svatovi:

„I zaista pokladne svatove nalazimo posvuda u Hrvatskoj....Moglo bi se isto tako reći i to da u objema prilikama, svadbenoj i pokladnoj, prevladavaju veselje i lascivnost, pa bi se pojava svadbe u karnevalu možda mogla protumačiti emotivnom i tematskom srodnošću.,, Lozica 1997:47)

Svatove (Slika 5) čine: *diverovi*, *neviste* i *jenge*. *Mačcarski* svatovi u potpunosti su preuzeti i precrtani elementi iz stvarnih svatovskih običaja. Kao i pravi svatovi i oni imaju svoj barjak i svoga barjaktara. Barjak je otesano, osušeno drvo jablana koje je zna biti visoko i do deset metara. On je ponos mačkara i simbol pripadnost. Ukrašava se *kićenicama*³ koje djevojke darivaju momcima. Kao što je slučaj i s *didom* i *babon* i kod svatova je običaj bio da idu u paru. Tako da svaki *diver* ima svoga *druga*, jednu žensku ulogu ili *nevistu* ili *jengu*. Danas se to ponešto izmijenilo, svatovi idu jedan iza drugoga ne hodaju u paru. Iz razgovora sa starijom skupinom kazivača stekla sam dojam kako je njima taj dojam vizualnog reda jako važan jer on zapravo oslikava društveni red unutar samih *mačkara*:

„ Svatova može bit i više, znači određeni broj nije fiksni, al se išlo u parovima, i išlo je jedno s drugin. Sad ti je jedno ode kod naše kuće, a drugo već tamo na igralištu, mislim malo, a onda je bija red, i taj red je održava *vezir*.“ (A.Ć.m42)

„Zna se red“ u mnogo navrata znaju moji kazivači spomenuti taj izraz u kojem se naslućuje kritika upućena današnjima *mačkarama*. Na održavanje reda oni ne gledaju kao na stegu koja je bila opterećujuća i nepoželjno nametnuta već red ističu kao pozitivnu stranu *mačkara* na koje su oni naviknuti. Odjeća koju danas nose svatovi ja zapravo tradicionalna narodna nošnja mučkog kraja. *Diverovi* (Slika 3 i 4) od pasa prema gore nose dijelove nošnje, a to su: pojas, košulja, *krožet*, *kumparan*, svileni šudari i kapa. Donji dio njihovog odijela, hlače i cipele, sačinjeni su od odjeće koju svakodnevno nose, na primjer tenisica i jeans hlača. Stariji kazivači pretpostavljaju kako su to prvotno sigurno bili opanci na nogama i suknene hlače, ono znači što se i nosilo u svakodnevnom životu, kada je došlo vrijeme modernizacije i mogućnosti nabavljanja i kupovanja drugih materijala mijenjalo se kako i svakodnevna moda, tako i ono što se nosilo u *mačkarama*. *Diverovi* u današnjoj verziji također nose i svilene

³ U Muću Donjem se koristi ovaj naziv, u drugim mjestima se kaže još i *nakićena*, *kićenka* (mn.gen. kićeni)
“Bilo bi po pedeset *kićeni*...”

marama na leđima, obično tri. U nošenju svilenih marama također se nalazi i poveznica sa stvarnom svadbom:

„Prije su ti neviste diverove darivale sa svilenim šudarin , u stvarnim svatovima, ko je iša u pir on bi dobija svileni šudar na dar, to je nevista isto ko što je donosila svekru i svekrvi il po komšiluku bičve na dar , tako je njima davala svilene šudare , sad jel to bija jedan il dva il tri, neman pojma, zašto su došli na tri.....ima li neke vjerske poveznice, il in je tako pasalo.“ (A.V.m88)

Diver koji je zadužen za nošenje barjaka, i glavni među diverovima zove se barjaktar (Slika 13). To je uvijek jači i spretniji momak, snažan, da može nositi barjak. Nekad bi se ta čast dala momku koji se sljedeći ženi, ali danas je najbitnije da je dovoljno spretna i jaka da nosi barjak s *kićenicama*, da može s njim igrati i skakati da ne izgubi ravnotežu, te da mu barjak slučajno ne bi pao, jer je to velika sramota.

Likovi *nevista* (Slika 3) u *mačkarama* predstavljaju mlade udane žene, a nose: crvene čarape, *šotanu*, *kotula*, *travešu*, košulju, *modri oplicak*, *korpet*, *jačermu* i *šudar*. Jenga (Slika 4) je u stvarnim svatovima bila većinom neudana sestra ili bliska rođica od mladoženje, koja je pratila mladu. Jenga u *mačkarama* nosi odjeću neudanih žena, *cursku* robu: bijele čarape, *šotanu*, *kotula*, *travešu*, *bili oplicak* ili košulju, *korpet*, *šudar* i na ramena zakačene bijele *krpe*. Kako je u stvarnim svatovima nevjesta darivala djevera (muževa brata) sa svilenim *šudarom*, tako je *jengu* darivala bijelom vezenom maramom koja se zvala *okrug*, a nosile su je cure prilikom udaje.

Slika 2 Svatovi 1995. (Preuzeto s Facebook stranice Mačkare Muć)⁴

Slika 3 *Diverovi, jenga i nevista* (Snimila Ana Vlajčević 2018. godine)

⁴Izvor: <https://www.facebook.com/photo.php?fbid=122144624620879&set=a.122125407956134.25133.100004760262327&type=3&theater>. Posljednji pristup: 6. Lipnja 2018. godine.

Slika 4 Svatovi i *vezir* (Preuzeto s Facebook stranice Mačkare Muć)⁵

Slika 5 *Neviste s ornistom* (Snimila J.Š. 2015. godine)

Posljednji ,ali ne i manje važan dio povorke, čine maskirani ophodnici koje se danas u žargonu naziva *đavli*, a prije se više koristio naziv *cigani*. U prijašnjim vremenima i ove uloge su bile tradicijski propisane i već unaprijed određene:

„ Al od tih đavli nisi ima neograničen broj uloga za koje si iša, ima si ciganku koja je kupila jaja, ima si te male koji su patinali, ima si rubače koji su kupili porez, ima si doktora, ima si popa, ima si toga kako se zva taj neki turčin, ima si opet određene uloge u koje si se moga maskirat, uz ovih par ljudi koji bi se maskirali u šta bi ih bilo volja.“ (A.V.m88)

Prije je među *ciganima* bio i lik *turčina* koji je imao odjeću sličnu *veziru*, samo je nosio crveni turban na glavi i štap s *balotom* na vrhu kao žezlo, te je uvodio red među njima. Danas

⁵ Izvor: <https://www.facebook.com/photo.php?fbid=562483613920309&set=pb.100004760262327.-2207520000.1530894055.&type=3&theater>. Posljednji pristup: 6. Lipnja2018.godine.

se ta uloga izgubila ali se uvijek izdvoji netko među tom skupinom, netko rječitiji i kojeg ostali poštuju, te ga poslušaju ako ih na nešto upozorava. *Turčin* ili *ture* još se jedino spominje u *mačgarskoj* pjesmi,. Ona se prije pjevala njemu u čast, a danas je pjevaju jer je dio pokladnih običaja “Ure ture janje moje, skokni ture po dva ure.”

Na temelju već unaprijed određenih i ponuđenih uloga sudionici ophoda u prošlosti su se opredjeljivali za svoju ulogu. Današnje maske su raznovrsnije i otvorenije individualnim preferencijama i odabirima. Inspiracija se pronalazi kako u aktualnim društvenim i političkom prilikama tako i u onima iz prošlih vremena. Maske su nadahnute likovima iz svijeta glazbe, filma, sporta. Novost u ovom segmentu definitivno je motorizirani dio povorke, bez kojeg su *mačkare*, barem one na kakve smo danas navikli, nezamislive. Do pojave motornih vozila u pokladnoj povorci dolazi krajem osamdesetih i početkom devedesetih godina. U početku je to bio samo pokoji traktor u službi pokladne maske, a u današnje vrijeme se u povorci redovito pojavljuje veći broj maskiranih vozila: „Imaš na onoj snimci iz osamdeset devete, Duja je tad iša s traktorom, ja pretpostavljan da je tada počelo, ima i snimka iz devedeset sedme iz mačkara, nema ni jednog auta, niko nego samo on s traktorom.“ (A.V.m88) Današnji život je sve više podređen utjecaju Interneta i modernih tehnologija što uvelike utječe i na to kako pojedinci, izrazito mladi, poimaju zabavu. S time se slažu i moji kazivači i upravo u tome i sami uviđaju razloge koji su doveli do određenih promjena unutar pokladnih običaja, pogotovo kada je riječ o pojavi automobila u povorci:

„Mi smo sad svi generacija, koja živi uz radio, televiziju, uz disko, uz nešto uz šta oni prije nisu živili nit su znali šta je to. Njima to prije nije tribalo, a nama je sad gluvo ako nema auta i ako ništa ne svira.“ (A.V.m88)

Posljednjih nekoliko godina među *đavlima* se pojavljuje skupina pojedinaca koji na humorističan, pomalo groteskan način crpe inspiraciju za grupnu masku iz filmskih, društvenih i političkih sfera. Po načinu na koji sudionici *mačkara*, a i promatrači koji prate povorku reagiraju na njihovu izvedbu, riječ je o jako vještim i interesantnim grupnim i pojedinačnim maskama koje se svake godine iščekuje sa zanimanjem.

Slika 7 *Tko to tamo peva* (Snimila J.Š. 2014.godine)

Slika 8 Neandertalci (Snimila J.Š. 2015.godine)

Slika 9 Tito i Jovanka (Snimio A.D. 2011.godine)

Slika 10 Vremeplov (Snimio T.S. 2017.godine)

3.2. Hijerarhija i pripremni sastanak

Prema Supek (usp. 1988:82) osnovno izražajno sredstvo sudionika karnevala je ponašanje po utvrđenim obrascima. Dok promatramo pokladnu povorku uočavamo skupinu maskiranih ophodnika unutar koje se pod maskom kriju različite osobnosti i karakteri. Skupinu koja neumorno tri dana obilazi kuće, gosti se hranom i alkoholom, veseli se, pjeva i pleše. Naizgled opuštena i u određenoj dozi divlja i nesputana skupina, kada ju malo bolje promotrimo, odiše strahopoštovanjem i disciplinom: „To jesu *mačkare*, a i nisu *mačkare*, znaš, to su ti veseli događaji s vojničkon stegon.“ (A.V.m88) Hijerarhija i autoritet koji sa sobom nose određene uloge unutar ovog običaja svim sudionicima su dobro poznate. Već prije sam spomenula kako se u mojim kazivanjima često pojavljuju rečenice koje govore: „red se poštivao“ ili „red se mora znat“, poimanje reda nekad i danas nije ostao isti, ali se i danas zadržao kao jedan od izraženijih elementa *mačkara*:

„Karnevalska sloboda je strogo kontrolirana . Zapravo je to samo predstava slobode, u mnogome slična kazališnoj predstavi. Kao što vojna vježba samo glumi ratnu situaciju, tako i karneval glumi diverziju narodne kulture, ne oštećujući važeću strukturu društva.“ (Lozica 1997, 242)

Na moje pitanje o tome tko održava red među *mačkarama* jednoglasan odgovor glasi vezir danas, a u nekim starijim oblicima pokladnih običaja glavnu riječ imali su i *vezir* i *didi* i *baba* :

„Amo reć da imaš neku vojnu strukturu, vezir je tu zapovjednik. Mada dok su išli didi i baba, jedan tako u paru, ono šta su ti oni rekli je bilo u rangi vezira. Didi ti je tu, ako to pribaciš na familijarno, glava kuće. On prislikava tu kućnu situaciju, znači on i baba su ti u paru ko mater i ćaća dici. Samo šta je did uvijek ima neku glavnu ulogu jer je muško.“ (A.V.)

Osim autoriteta propisanog određenom ulogom, unutar grupe također je prisutno i poštivanje autoriteta kojeg stariji pripadnici grupe imaju u odnosu na mlađe. Čaleta u svojim bilješkama obilaska karnevalskih događanja u Dalmaciji pokladnu povorku iz Muća Gornjeg opisuje kao: „Vrlo žive i interesantne *mačkare* koje su ustrojene kao vojska - mlađi poštuju komande starijih i iskusnijih. „ (Čaleta 2005) Nekad je disciplina bila na mnogo većem nivou, u tolikoj mjeri da je netko morao otići iz *mačkara* ukoliko se nije ponašao sukladno prihvatljivim obrascima ponašanja:

„U nas se znalo kako se kaže: ko pije ko plaća. Did i baba i vezir su bila tri glavna i jedan je bija iz svatova, diver il nevista stariji. Oni su potpisali za mir i red u društvu i oni su odgovorni za sve šta se dogodi. Ti si mora njega slušat , tija ne tija. Ako ga nisi poslušat izvoli se skini i ajde ća.“ (A.Ć.m42)

Stariji kazivači pričaju kako bi se netom prije samog polaska održavao kratki dogovor gdje bi *vezir, did i baba* još jednom ponovili kako se treba ponašati, što se ne smije raditi i tek nakon toga se kretalo u ophod: „Pored pošte bi svi stali i počekali se, tu se radija mali sastanak, randevu. Gori bi se sve dogovaralo i to se poštivalo. To je bilo žešće od ijednog ustava i zakona.“ (A.Ć.m42)

Događaj koji svake godine prethodi *mačkarama*, a na kojem se dogovaraju sve pojedinosti, odgovornosti i zaduženja je *mačkarSKI* sastanak. Prema Lozici (usp. 1997: 241) pripremni sastanak je jedan od elemenata koji se pojavljuje u gotovo svim pokladnim običajima na području Hrvatske. Za *mačkare* kojih se moji stariji kazivači sjećaju na pripremnom sastanku su se dogovarale i određivale uloge koje će pojedinci imati u *mačkarama*. Naime na sastanku se svakom tko je te godine namjeravao sudjelovati u pokladnoj povorci dodijelila određena uloga: „Nisi se ti smija obući šta je tebe volja.“ (J.S.m49) I taj trenutak podjele uloga je bio toliko ozbiljna i važna da moji kazivači govore: „Ako nećeš ići za to, nećeš ni ići u *mačkare*“ (J.O.m88) Uloge *dida, babe i vezira* su označavale određenu čast i ukazivale su na to koliko su osobe koje nose tu ulogu bile cijenjene u društvu: „Did, baba, vezir mogu bit oženjeni, ali čovik mora bit ozbiljan i karakteran, on ima svoju vrijednost. „, (A.Ć.m42)

„Malo uglednijeg čovika i ozbiljnijega da ga se sluša, ne može svakoga, tako bi i dida i babu biralo, nije moga bit bilo ko.“ (J.S.m49) Upravo ovaj način izbora i kriterija odgovornijih i ozbiljnijih uloga u samim *mačkarama* oslikava koliku važnost one kao godišnji običaj imaju u životu zajednice. Ujedno dodjela uloge poput *vezira* ili *dida i babe* bila je svojevrsno priznanje i utvrđivalo je društveni položaja pojedinaca. Neke su osobe ističu kazivači, bile predodređene za pojedine uloge, dokle god su išle u *mačkare*: „Pokojni Mirkota je bija predodređen za babu, moj pokojni ćaća za dida, jer to su bili ti ljudi koji su nešto znali i rukovodit i organizirat i napraviti.“ (A.Ć.m42) Za gore navedene uloge se biralo nekoga uglavnom od oženjenih muškaraca, a za svatove su, kao i danas, išli uglavnom neoženjeni momci. Oni su se birali po principu mladosti i ljepote, i naravno umijeća u pjevanju:

„Onda nisi moga metit divera onog maloga, njega je određiva za jengu na primjer, a za diveru su uvijek išli ono malo bolji i jači momci od kojih su jedna ili dvojica bili

barjaktari. I znali su svi pivat, bitno da zna pivat, sramota je bilo doć ispid kuće di se more pivat a svi šute.“ (I.Ć.ž49)

Uvijek su se prije *mačkara*, ističe M.Ć.m48, dogovarale *klape* kojih je znalo biti i do četiri pet, svaka skupina imala je od tri do četiri mlada momka koji su skupa pjevali. Kod odabira uloga u dijelu povorke u kojoj su bili *cigani* nisu bili toliko ozbiljni kriteriji. Njihov broj je mogao biti neograničen, jedino se pomnije biraio *turčin*. Lik koji se izgubio u današnjim *mačkarama*. Njegova uloga je bila da pazi na *cigane* i održava red među njima. Lik *turčina* također je sa sobom nosio dozu odgovornosti, ali se pri njegovom odabiru nije gledalo strogo kao pri odabiru *vezira*: „Manje bi se njemu gledalo neke stvari, nije on ima obaveze ka vezir, ali mora je ipak držat red i raspored među njima, on je bija njihov glavni vođa.“ (M.Ć.m48)

Uvijek su, kad je riječ o podjeli uloga, sudionici poklada imali priliku izraziti svoje preferencije i želje po pitanju uloge koju su željeli. Ali društvo okupljeno na sastanku je odlučivalo o tome koja je osoba adekvatna za koju ulogu. Praksa organiziranja sastanka prije *mačkara* održala se do danas. Na sastanku se dogovaraju sve pojedinosti vezane uz organizaciju *mačkara*. No više nema prethodno spomenute podjele uloga, sada je to ponešto slobodnije, prvenstveno jer je broj momaka koji mogu i žele ići u *mačkare* sve manji, pa se dopušta da svatko bira onu ulogu koja mu najviše odgovara na temelju osobnih interesa i zanimanja. Iznimka u slobodnom izboru uloge je uloga *vezira*. Njega se još uvijek bira po gotovo istim principima kao i u prijašnjim *mačkarama*. Bilo je situacija, navode i mladi i stariji kazivači, kada su se momci sami znali javljati da bi htjeli ići za *vezira*, ali nisu naišli na odobravanje ostalih sudionika: „Ti oćeš da ideš za vezira? Ali ne možeš, jer te društvo nije izabralo. Tvoja je volja, ali nije volja društva.“ (A.Ć.m42)

3.3. Redoslijed kretanja

„Kretanje u obredu ima vlastite konvencije, pravila vezana uz geografiju i astronomiju terena na kojem se obred obavlja, što se u etnologiji pretežno tumači magijskim (apotropejskim) razlozima. Tako i karnevalski ophod predstavlja poseban (obično kružni) tip povorke: ophodnici se skupljaju na ishodištu ophoda, kreću u obilazak i na postajama (u svakom selu ili pred svakom kućom ophoda) ponavljaju (i variraju) izvedbu.“ (Lozica 1997:235)

Redoslijed obilaska pokladne povorke unaprijed je dobro poznat. Prvi dan ophoda, u nedjelju, *mačkare* su u svom selu. U ponedjeljak odlaze u Suvovu, Bidnić, Gornje Postinje i prvih nekoliko kuća na samom ulasku u Muć, koje su do prije dvije godine obilazili nedjeljom. Na pokladni utorak se odlazi u Sutin, Neorić i Gornji Muć. Današnja ruta obilaska je ista otprilike već dvadesetak godina. Prije toga je obilazak izgledao ponešto drugačije. U nedjelju se išlo tamo gdje sa danas ide ponedjeljkom, samo što se još i odlazilo u zaseoke u kojima danas više nema stanovnika, što zbog iseljavanja što zbog trenda spuštanja i preseljenja kućanstava uz glavnu prometnicu: „Prije se išlo ovako, nedilja: u Smolčića, Ivančevića, Burića, nekad se išlo i u Gornjih Topića, spuštalo bi se priko briga na Bilaverovu kuću, u Donje Postinje i odatle se vraćalo nazad od Vrbe.“ (A.V.m88) U ponedjeljak su *mačkare* bile u svom selu u Donjem Muću, a u utorak su odlazile kao i danas u Sutin, Neorić i Gornji Muć. Do izmjene rasporeda obilaska nedjeljom i ponedjeljkom došlo je iz praktičnih razloga: „Znaš zašto se prominilo, zato šta je ode bilo puno svita nediljon, a po nedilji svit ode ća, unda nema niko, onda smo okrenili recimo da idemo u nedilju u nas.“ (M.Ć.m48) Na samom početku rada bilo je riječi o trendu iseljavanja iz sela u grad. U ovom slučaju to je značilo odlazak na školovanje i rad u Split. Iako je to bilo vrijeme u kojem je jačao interes za gradskim načinom života običaj vezani uz *mačkare* nisu se zapostavili. Ta promjena se odrazila samo na izgled to jest na izmjenu u planu kretanja pokladne povorke. Ljubav i žar prema *mačkarama* ostali su nepromijenjeni, a nedjelja kao neradni dan olakšao je i sudionicima i promatračima dolazak u Muć. Kada je riječ o izmjeni redoslijeda kretanja također je i interesantan razlog zbog kojeg je Donje Postinje s vremenom izostavljeno iz redoslijeda obilaska:

„U Donje Postinje smo nekoliko puta išli i nismo tili prihvatit taj njihov običaj. Oni bi namamili divera ili nevistu da uđe u kuću, rekli bi da imaju kićenicu, onda ga zaključaj i neda ti ga vanka. Unda traži da ga platiš, da ga pušti. Da ga otkupiš. Zbog toga smo mi kašnje prikinili ić doli.“ (A.Ć.m42)

Mjesto početka same povorke uvijek je u centru sela gdje se na kraju dana ponovno i završava obilazak. Mjesto na kojem sve počinje i završava ujedno je i simbol cikličkog poimanja vremena svojstvenog narodnoj kulturi (usp. *ibid.* 13): „Svaku večer su se vraćale prid gostionu“ (M.Ć.m48) Obilazak kuća odvija se u smjeru od zalaska prema izlasku sunca upravo iz razloga da se obilazak završi u centru gdje su danas, a i u starijim vremenima također, smješteni kafići u kojima ophod završava.

Kraj današnjeg ophoda, posebice nedjeljom kada su *mačkare* u vlastitom mjestu, odvija se uvijek u istom kafiću gdje se okupi dio ophodnika i nekih sumještana koji su tokom dana pratili i promatrali povorku. U starijim vremenima kraj ophoda bio je ponešto drugačiji. *Mačkare* bi se vratile pred staru gostionu ili pred školu gdje bi ih dočekivao velik broj mještana. I mladi i stari, muškarci i žene. Dvije stvari koje moji kazivači ističu vezene uz kraj ophoda su igranje *šupljeg kola* i hvatanje za vino. *Šuplje kolo* je ples koji se danas još uvijek pleše na maskenbalu koji se održava na pokladni utorak. U kolu sudjeluju i muškarci i žene. Osoba koja je unutar kola izabire osobu suprotnog spola s kojom pleše tj. *igra* unutar kruga, dok se ostali držeći za ruke kreću po krugu u smjeru kazaljke na satu i pjevaju: „Sad se vidi sad se zna ko je koga izabra, i rašeto srce ima, (ime osobe koja je odabrana) nam se sviđa svima, ajde (ime osobe koja je odabrana) biraj para da vidimo da li valja, ako nećeš nikoga, seli more iz kola.“ Iz samog teksta pjesme jasno je da je riječ o prilici i plesu u kojem su se putem odabira plesnog partnera iskazivale međusobna zanimanja i simpatije među mladićima i djevojkama. Običaj hvatanja za vino je element koji se nije zadržao u današnjim pokladnim praksama. Prvi put o tome sam zapravo i sama čula prilikom sakupljanja građe o ovoj temi:

„Ti si gazda kuće ti si nas počastija, i ideš opet popodne gledat *mačkare*, ti i tvoja žena, i mi te pitamo jesi za to da daš još litru vina, i mi te uvatimo i pivamo: 'Evo našeg gospodina, koji će nas darovati s pet litara rujna vina'. Čovik da litru, al mi ne bi rekli litru, nego deset, stolitar, a njemu drago jer bi se skupilo puno svita sa strane šta bi gledalo. I obavezno je čovik koji je platija vino mora nazdravit s mačkaron.“
(M.Ć.m48)

Za skupljanje vina uvijek su buli zaduženi svatovi. Njih nekoliko u paru kako bi mogli lakše zajedno pjevati. Vino koje se sakupilo tom prilikom bilo je namijenjeno za konzumaciju kako svim sudionicima *mačkara*, tako i svim prisutnim mještanima : „Nije se gledalo ko će i koliko pit, moglo se pit koliko ko oće.“ (J.S.m49) Kroz taj čin veselja i pića ljudi koji su plaćali vino imali su se priliku pokazati pred sumještanima, ali s druge strane nitko nije inzistirao na tome, niti je bio cilj da se nekoga posrami zbog toga što možda nije bio u financijskoj mogućnosti platiti vino:

„Nekad bi se dogodilo da vidimo nekog i kažemo: amo pivat, amo ga uvatit za vino. I sad nas tri, mi već idemo prema njemu i pivamo: 'Evo našeg gospodina', al on recimo

nema novaca ni pet lipa, on nam reče ljudi nemojte mi pivat, neman, ne mogu platit, hvala. Znaš, tako je to bilo. Da ga ne bi osramotili.“ (M.Ć.m48)

U toj prilici nije se isticala materijalna korist, niti se kome što zamjeralo. Glavna motivacija je bila druženje i zabava na razini cijeloga mjesta. Nekako stječem dojam da mi kazivači žele ukazati na to kako je u cijelom tom običaju bitniji i zanimljiviji sami način i trenutak u kojem se skuplja vino, nego vrijednost pića sama po sebi: „Jer to se nije ni moglo popit koliko bi se vina ulilo.“ (J.S.m49)

„Ako bi se vezir i uprava mačkara, to znači baba, did i diver, dogovorili sa gostioničaron, ako ima puno vina, mi ćemo tebi vratit ovo vino sa stola, pa ga ti prodaj po drugi put, a nami ćeš dat pare.“ (A.Ć.m42)

A opet i taj novac se naposljetku trošio za hranu i zabavu za sve koji su na bilo koji način sudjelovali u ovom običaju.

3.4. Način kretanja povorke

Prije nego *mačkare* dođu pred nečiju kuću *didi* i *babe*, koji se nalaze na početku kolone, provjeravaju koje kuće će primiti *mačkare*. Ovisno o tome jesu li domaćini pred kućom i očekuju li njihov dolazak ili su se pak odlučili da ih iz nekog razloga ne žele primiti, *did* i *baba* daju *veziru* znak hoće li ih ta obitelj primiti li neće:

„To bi išli baba i did na vrata, oni bi vidili je li slobodno doć mačkaron u tu kuću. Prije nego dođu svati sa ceste. Znalo se i prije to ko će te pustit ko neće, al isto si mora ić vidit. Baba i did zovu da je slobodno doć igrat i pivat. Did sabljon javi veziru il kaže igray pivaj, to je znak.“ (I.Ć.ž49)

Pretežno se u svom mjestu otprilike zna, poučeni prijašnjim iskustvima, u kojim kućama su *mačkare* dobrodošle, a u kojima nisu. U slučaju da je u nekoj obitelji nedavno netko umro, pogotovo ako je u pitanju mlađa osoba, onda se u tu kuću ne ide. I kada se prolazi pred tom kućom *mačkare* ne pjevaju i ne stvaraju buku, iz poštovanja prema preminuloj osobi i obitelji koja je u koroti, u znak saučešća: „Obrednu ozbiljnost kojom sudionici nekih karnevala i danas obavljaju svoje pokladne zadaće bilo bi teško pojasniti samo štovanjem tradicije. Ritualni značaj poklada ne može se zanemariti.“ (Lozica 1997:49)

„Ako je mlado, mlado čeljade. Ili ako je neko dugo godina iša u *mačkare* i bija tu, a više ga nema. Prošle godine kad je Tica umra na primjer, barjak je bija uz nogu doli, zvona se zatvore rukon , ugasi se muzika u autima i prođe se u tišini.“ (Š.I.m89)

U slučaju da je prošlo određeno vrijeme otkako je netko preminuo ili je riječ o starijem članu obitelji u današnje vrijeme ta kuća ipak primi *mačkare*, ali ih zamole da se pred kućom ne pjeva: „Onda je vezir reka, ne igraj ne pivaj, a barjak stoji na zemlji.“ (M.Ć.m48) Premda se u prošlosti uopće nije posjećivalo kuće koje su bile u žalosti, niti su članovi uže obitelji preminule osobe sudjelovali u pokladnoj povorci. Bez obzira na to koliko je preminula osoba bila stara:

„Prije uopće nisi svraća u takve kuće, njemu je sad na primjer umra stric, i da smo nazad nekih pedeset godina nit bi on smija ić u *mačkare*, sve žene iz njegove familije bi odale zakokuljene, a *mačkare* ne bi svraćale u nikoga od njih. A sad je nekin ljudima ža da in prođu *mačkare*, a da ih ne prime. Onda kažu nemojte pivat, da se poštuje to šta je neko umra.“ (A.V.m88)

Premda je i prije i danas uvijek bilo ljudi koji jednostavno nisu zainteresirani za ovaj običaj i nemaju potrebu ni želju da sačekaju i ugoste *mačkare*. Sudeći po broju kuća koje *mačkare* danas posjećuju takvih ljudi je tek nekoliko:

„Pretežno se u svom selu znalo di se može di ne može, ko će primit ko neće. Znali smo kuće koje jednostavno neće, ništa in nije al neće te primit. Mi bi možda i mislili da će nas primit, dođemo, a on se zatvorija i u kući je. I onda did piva i tako javlja veziru: 'Ove godine zatvoreno, dogodine zadračeno'.“ (A.Ć.m42)

Dok izgovaraju tekst ove pjesme kazivači se lagano podsmjehuju, time potvrđuju da je riječ o jednom šaljivom i bezazlenom, a s druge strane sasvim jasnom upućivanju kritike i opaske onima koji nisu imali interesa za ovim običajem. Prilikom odlaska u druga mjesta broj kuća koje ugošćuju *mačkare* se znatno smanjuje. U ponedjeljak ne mnogo, zbog toga što se tada posjećuju zaseoci koji pripadaju samom Muću i susjedno mjesto Gornje Postinje koje je dio iste crkvene župe. Samo to mjesto nema vlastite *mačkare*, tako da se svi koji žele sudjelovati u ovom običaj priključuju našoj pokladnoj povorci u Donjem Muću. Dok za vrijeme obilaska na pokladni utorak, u Neoriću i Sutini *mačkare* odlaze uglavnom u kafiće i u poneku od kuća koje ih već godina primaju i časte, a u Gornjem Muću su također već u naprijed poznate točke obilaska kafići, i isto tako već u naprijed poznate obitelji koje su dugi niz godina

otvorene za naše *mačkare*. Naime sva ta tri mjesta imaju svoje pokladne povorke, tako da je razumljivo da ne postoji interes za primanjem *mačkara* iz susjednih mjesta. Ista takva situacija je i s *mačkarama* iz Gornjeg Muća kada dolaze u naše mjesto, idu samo u obilazak kafića.

3.5. Izvedba

U trenutku kada *did* i *baba* jave da je pred kućom domaćin koji dočekuje *mačkare*, vezir daje znak svatovima i *đavlima* da je kuća otvorena. *Mačkare* dolaze pred kuću pozdravljaju se s domaćinima i goste se s hranom i pićem. Pjesma i ples sastavni su elementi izvedbe i ponašanja *mačkara* pred kućom domaćina: „Cigani su bili zaduženi za zabavu, smij i šalu, a svati su ove stvari ozbiljnije radili.“ (A.Ć.m42) Pod izrazom ozbiljnije aludira na pjesmu i ples. Svatovi su plesali s mladim curama koje su ih dočekivale pred kućom. Dok bi momci igrali s djevojkama ujedno su im i pjevali, to su uglavnom bili stihovi koji su ponekad bili i improvizirani: „Di je bila cura ti si mora s njon zaigrat i mora si nešto i zapivat, i ako si sam igra mora si samačke zapivat, znaš ono nešto da njoj bude drago 'Ova mala šta u mojoj ruci, ona sličići rumenoj jabuci. Igraj, igraj naigrat ćeš mala na bećara koji cure vara. Skoči mala od stine do stine da ti vatra ispod noge sine'...“ (J.S.m49) U *mačkarama* se uz modernu glazbu do danas zadržalo i pjevanje ojkavice, dvostihne pjesme u desetercu. S obzirom na način izvođenja može biti uravno i treskanje, a prema broju izvođača samačko to jest putničko pjevanje koje smo prethodno spomenuli ili grupno pjevanje u kojem sudjeluje od dvoje do petero izvođača. Ojkavica je karakterističan način pjevanja na područje Dalmatinske zagore: „Piva se ojkavica i treskavica i ta mačkarska, amo reć skraćena kao neka treskavica, malo življa i malo brža.“ (A.V.m88) Mlađi sugovornici ističu kako su naučili ojkati, ali ne znaju pjevati i tu spomenutu *mačkarsku treskavicu* jer nisu imali mogućnost naučiti ju. S tekstom pjesama se dosta često zna i improvizirati tako da su se grupe pjevača međusobno znale i napjevavati, ali postoje neki dobro poznati stihovi koji se karakteristično pjevaju samo za vrijeme poklada: „'Ajde daruj dobri gazda' ili ovo šta san ti maloprije reka 'Ajde nešo vodi seku', onda ona nosi tu kićenicu. 'Hvala tebi dobri gozda, na tvom daru poštenome', to se uvijek improviziralo.“ (M.Ć.m48) „Di te čeka kićenica pivaš 'I ode je lipa seka koja će nas darovati i naš barjak okititi, ajde daruj lipa seko, ajde daruj opet velju'.“ (A.V.m88) Ojkavica se i danas čuje pred svakom kućom za vrijeme poklada, ali broj ophodnika koji znaju pjevati

ojkavicu je izuzetno mali u odnosu na ona vremena kojih se sjećaju stariji: „A onda ti je to bila divota, ispid kuće pet klapa svi pivaju. A danas jedna klapa i gotovo.“ (M.Ć.m48) „Danas ih ne zna pivat pola.“ (J.S.m49) Ovdje je riječ o specifičnom načinu pjevanja čija je melodija na granici između pjevanja i govorenja, a k tome ne postoji ni notni zapis što samo po sebi mlađim generacijama otežava učenje ojkanja. Nekad se na selu ojkalu u svim prigodama, pjesma se nije mogla čuti jedino na sprovodima i u vrijeme korizme, tako da su starije generacije svakodnevno imale mogućnost stjecati pjevačke vještine. Mnogi mladi danas nemaju interesa za takvu vrst pjesme, ali i oni koji pokazuju zanimanje nemaju mnogo prilika za čuti ojkavicu, niti naučiti kako ju pravilno pjevati. Sukladno tome sasvim je razumljivo zašto danas u *mačkarama* imamo samo jednu ili dvije klape koje znaju dobro 'složiti' pjesmu. Premda se još uvijek čuje u povorci kako se i mlađi momci među sobom trude pjevati ojkavicu: „Interesantno je bilo gledati s kojim žarom mladi mačkari nastoje složiti pjesmu vodeći pri tom računa da njihova harmonija zazvuči, ne rugajući se svojem pjevanju što bi bilo za očekivati od mlađih generacija., (Ćaleta 2005.)

Za vrijeme *mačkara* pjevale su se i pjesme vulgarnijeg sadržaja koje nisu bile primjerene za druga događanja, derneke, proslave i svakodnevni život, ali u sveopćem *mačkarskom* veselju, ispijanju alkohola i pokladnih ludosti takve bi pjesme prošle bez zamjerke jer su “takvi ljudi dani”. Zanimljivo mi je pak da od svojih starijih kazivača nisam dobila potvrdu o ovakvom sadržaju pjesama, pretpostavljam iz razloga što im je preda mnom bilo neugodno razgovarati o tome.

U toku razgovora o sadržaju koji se odvija pred kućom kazivači su mu spomenuli da: „*Mačkare* rade u svakoga isto“ Naime, time su htjeli naglasiti kako ispred svake kuće *mačkare* pjevaju, plešu, zabavljaju se zajedno s domaćinima i zahvaljuju u jednakoj mjeri. Bez obzira jesu li ih u toj kući počastili s čašom ili litrom vina, s pedeset ili sto kuna jednako se odnose prema svima. Naglasak je na druženju i međuljudskim odnosima, a ne na materijalnoj dobiti. Ali također ističu kako dužina boravka nije ista kod svakog domaćina. Tamo gdje u kući ima cura, a naročito ako neka od njih ima *kićenicu* koju daruje svatovima za barjak uvijek se ostaje malo duže nego u drugim kućama. U trenutku kada povorka kreće u daljnji ophod vezir uzima sablju i zviždaljku. Zazviždi i govori: „Živija (Ime i Prezime) koje je naše društvo pošteno darova“. A ostali odgovaraju: „Živija, živija, živija, mnogo lita, sritan

bija, bija, bija mnogo lita živija!“⁶Nakon toga se ponovno oglasi zviždaljka i *mačkare* u trku predvođene *didovima* i *babama* nastavljaju svoj put prema drugim domaćinima.

Slika 11 Zahvaljivanje (Snimila J.Š. 2015. godine)

3.6. Darivanje *mačkara*

Danas uglavnom pred svakom kućom *mačkare* dočeka hrana i piće. Fritule, kolači, sok, alkohol, ovisno o tome što koja domaćica pripremi. Uz to *mačkarama* se daje i novac. Količina novca nije određena i svatko daje onoliko koliko može i želi. S darivanjem novca započelo se otprilike u vrijeme sedamdesetih godina, kada je sve veći broj ljudi bio zaposlen i više nije primarno živio samo od poljoprivrede. *Vezir* je taj kome se daje novac i na kraju dana on zajedno s *didon* i *babon* ili s nekim od svatova broji novac koji su taj dan prikupili. Najviše novca skupi se nedjeljom jer su tada *mačakare* samo u svom selu i gotovo svaka kuća ih dariva između ostalog i novcem. Uglavnom sav je novac koji se prikupi tokom tri dana obilaska namijenjen organizaciji večere i maskenbala na pokladni utorak. Da nije bit u novcu, već da je on popratno sredstvo bez kojeg bi bilo nemoguće pokriti troškove zabave koja je na koncu namijenjena svim mještanima Muća, a ne samo sudionicima *mačkara*, može

⁶ U Neoriću, Sutini i Gornjem Muću tekst zahvale razlikuje se od ovoga. U Gornjem Muću na primjer odmah prilikom dolaska u kuću domaćina *vezir* govori: „Slušaj vamo evo naš prijatelj...dariva naše društvo s vagonon ića i pića i kaže ako bude potreba, daće i još toliko te mu zato viknimo tri puta živija.“

se iščitati i iz sljedećeg iskaza: „Ja bi bija najzadovoljniji da ih uopće ne kupimo i onda imamo svoj mir. Samo ne možemo izdržat taj utorak, zabavu tu bez novaca.“ (A.V.m88)

Prije nego što se počeo skupljati novac *mačkare* su se darivale pretežno slaninom, jajima i vinom. Danas je uobičajeno da se pred kućom nalazi stol s hranom kojom domaćini časte ophodnike pokladne povorke. Ali u vremenima prije nije bilo hrane u izobilju kao i danas. Pogotovo ne na selu gdje su ljudi živjeli isključivo od onoga što su sami proizveli tijekom godine: „Bilo bi uštupaka, kod onoga ko je bija bogatiji, unaprid bi oni znali di će ih čekati uštupci, ispid koje kuće, ko je da onda Ana kolača. (I.Ć.ž49) „Onda kašnje se počelo častiti s panceton, kruvon, kolačin...baš da se časti znači ima jedno 20 godina, al prije ko je to dava, đava.“ (M.Ć.m48) Sva hrana koja se davala *mačkarama* bila je hrana koju bi one ponijele sa sobom, ne bi se nalazila na stolu pred kućom kao danas spremna za jelo. *Didu* bi se dao komad slanine kojeg bi on nosio nabodenog na sablji. U povorci je bio i lik *ciganke* koja je nosila sa sobom košaru u koju je stavljala ukradena jaja. Kod pojave lika *ciganke* koja, kako kazivači ističu krade jaja, možemo i uočiti negativnu konotaciju koja se pripisuje uz prikaz lika koji zapravo simbolizira tuđinca u povorci. Prikupljena jaja i slanina, kao i *kićenice* o kojima će kasnije biti više riječi, prodavali su se malo viđenijim ljudima u mjestu koji su ih u suštini zapravo i imali od čega kupiti. To su obično bili učitelji, policajci, svećenici ili liječnici. Premda generalno domaćini *mačkarama* nisu davali novac na dar ipak nailazimo na pojavu sakupljanja novca i u prošlosti. U povorci su naime bili likovi takozvanih *rubša* koji su simbolično skupljali porez:

„U nas su ti bili rubaši, u ciganima, ti rubaši to su zvani poreznici, oni su kupili pare i unda bi ima blok i onda ti u blok napiše koliko si dužan. Moš ti napisat šta oš, ja te kaznen sa 20 kuna ti mi daš pet, deset kuna ili onašnjih dinara, nebitno.“ (A.Ć.m42)

Ako bi u kući u koju su došle *mačkare* bila i starija žena ona je *neviste* darivala jabukom, narančom ili orasima. Taj mali znak pažnje ženama je predstavljao sreću i zadovoljstvo: „Onda babe jadne cile sritne kad dođu. Daj nevisti u torbu, onda ta momak koji je nevista zagrliti tu babu, zahvali joj, razumiš njima to bilo drago.“ (I.Ć.ž49) Iz današnje perspektive takav čin nama ne predstavlja veliko oduševljenje i zadovoljstvo, ali u to vrijeme to su bile poslastice koje si mnogi nisu mogli priuštiti: „Ona bi to dala toj nevisti mačkarskoj ka iz znaka poštovanja. 'Evo ti dušo', iako bi to poile sve *mačkare*, znaš, jer ko je ija naranču ima pedeset godina. Nije toga bilo ki danas.“ (M.Ć.m48)

3.7. Hrana i piće

Osim zajedničkih trenutaka jedenja i pijenja pred kućama domaćina, nailazimo još na organizirana spremanje hrane od strane *mačkara*. U suvremenim pokladnim običajima to su ručak i večera na pokladni utorak, a u starijim pokladnim praksama to je bio ručak na čistu srijedu. Razlog zbog kojeg se organizira ručak utorkom objašnjavaju mi kazivači je zbog toga što tada idu u najduži ophod, od Muća do Sutine i Neorića ima otprilike četiri do pet kilometara:

„Idemo gori u Neorić u drugo se selo pokazat, a nemamo nego obač samo kafiće, i eventualno neku kuću dobre volje koja će nas primit, a imamo dug put i pošto nas ide puno, a ima i dice ne moremo ih ostavit gladne, moramo nešto oragnizirat.“ (Š.I.m89)

U današnjim *mačkarama* spremanje navedenog ručka je već godinama ustaljena praksa, ali i novitet s obzirom na *mačkare* kojih se sjećaju stariji kazivači. Joško Čaleta u svom rukopisu o *mačkarama* Gornjeg Muća, pretpostavljam iznenađen tim činom, spremanje ručka opisuje kao najinteresantniji moment koji je zajedno s Ivanom Lozicom doživio za vrijeme praćenja pokladnog ophoda:

„Tada se kolona spustila sa strane ceste, kuhinja na traktoru stavila u pogon i počeo se je završavati ručak. Hrana je jedan od glavnih poveznih faktora u skupnim događajima što se je i ovdje moglo osjetiti. Svi su bili veseliji nakon ovog zajedničkog rituala iako se nije radilo o tomu da su prije toga bili gladni. Doživjeti zajednički ručak poput ovoga veliki je doživljaj koji i istraživaču osim zadovoljenja osnovnih potreba otvara i nove vidike međuljudskih odnosa u ritualima poput ovog pokladnog. (Čaleta 2005)

Prema kazivanjima starijih do početka šezdesetih godina na Čistu srijedu se od novca koji su *mačkare* zaradile od prodaje *kićenica* za ručak spremao bakalar. Taj objed organizirao se u nekoj od gostiona koje su u to vrijeme bile u selu, a bio je namijenjen uglavnom za one *mačkare* koje su sudjelovale u prodaji *kićenica* i za sumještane koji su bili pozvani na objed. Kasnije je ručak sa Čiste srijede prerastao u večeru na pokladni utorak, kao glavni razlog tome moji sugovornici navode početak korizme koji podrazumijeva post i vrijeme u kojem zabava i pjesma utihnu na neko vrijeme. Stoga su večernji sati na pokladni utorak bili primjereniji za organiziranje i posljednjeg zajedničkog druženja i zabave mještana i *mačkara*. Praksa organiziranja večere i zabave zadnji dan pokladnog ophoda zadržala se sve do danas. Sama zabava još je uvijek dobro posjećena, što zapravo nije iznenađujuće jer je to i u

današnje vrijeme jedan od rijetkih skupnih događaja organiziranih u mjestu, a k tome još i otvoreni tip zabave na koju su svi dobrodošli. Novost današnje zabave je ta što i žene na zabavu dolaze namaskirane, a prije su maskirani na zabavi bili samo sudionici pokladne povorke. S druge strane na spomenutu večeru dolazi sve manji broj ljudi što nimalo ne veseli sudionike današnjih *mačkara*, iz razgovora s mlađim kazivačima se to jasno uočava:

„Organizira se za sve, za sve ljude iz ciloga sela. Na primjer ja se sićan dok bi prije bilo, sad gori di se pleše u sali, janjci su se pekli di je sad garaža DVD-a, tamo bi svi dolazili, i nakon šta bi se poilo sve te starije žene bi ostale i na zabavi kasnije sidit tamno na onin stolicama do po večeri. A sad meni se to na primjer ne sviđa, ljude zoveš dožite na večeru biće tad i tad, i neće niko da dođe. Svi kontaju to je njihovo (mačkarsko), meni ta večera ne triba, ja bi prvi gals da je ne spremamo.“ (A.V.m88)

„Al to nije večera sad sist ćeš i naist se.“ (A.V.m88) Cilj večere je uvijek bio isti, da se od novca, koji su u suštini i dali ljudi iz mjesta, organizira zajednički objed na koji će mještani ponovno doći na zajedničko druženje s *mačkarama* koje su prethodno ugostili u svojim domovima. Porazgovarati, veseliti se i zajednički provesti slobodno vrijeme. Prema Nikočević (usp. 2014:46) ovakva vrst zajedničkih druženja u vrijeme pokladnih praksi kroz fizičke izraze prijateljstva poput rukovanja, plesanja, jedenja i pijenja iskazuje grupnu solidarnost i potvrđuje pripadnost lokalnoj zajednici.

4. Priprema i nagovještaj *mačkara*

Na pitanje o početku priprema za *mačkare* i mlađi i stariji kazivači ističu da se s njima započinje odmah nakon Nove godine. Prije se od Nove godine pa sve do početka *mačkara* svaki dan kroz selo sviralo s ornistom⁷. *Ornist* (Slika 6) je zapravo stara vojna truba: „To je oduvik bilo“, napominju moji sugovornici, ali pretpostavljam s obzirom da je riječ o takvoj vrsti instrumenta da ju je u selo donio netko od mladića koji su bili u vojsci i tako je truba dobila prenamjenu iz vojničke u pokladnu svrhu: „Znači svaki dan je taj ornist oda sa vri do na dno sela. Ideš ovcon sviraš ornist“ (M.Ć.m48) „Znalo se ko ga je uzeja lani posli mačkara i taj ga je prvi mora iznit vanka i zasvirat posli nove godine“ (A.Ć.m42) Ponosno i kroz osmijeh prepričavaju kazivači. Zvuk *ornista* za sve u selu značio je početak razdoblja u kojem

⁷ U Ogorju su na primjer svirali na rog .

se počinje s odbrojavanjem do početka poklada. Momci bi se tokom dana jedan po jedan razmjenjivali s trubom, a navečer onaj u kojega je zadnjeg ostala trebao ju je donijeti pred neku od gostionica gdje su se svi zajedno okupljali, svirali i pjevali. S obzirom da se u to vrijeme gotovo svaka kuća bavila stočarstvom, a truba je proizvodila zvuk kojeg su se životinje plašile stariji mi kazivači kroz smijeh prepričavaju razne anegdote:

„Neko ne bi da svirat, bilo je puno blaga pa bi se plašilo. Baš Jetan pokojni, sakrija ga, uzeja i sakrija. Pa ga molili daj vrati ne moremo svirat, a on ga sakrija jer mu se konj zviru i neda ga nazad.“ (M.Ć.m48)

„Bilo je to na Dašića guvnu onda, ja se sićan di je naša stara kuća, pokojni Kilometar na to svira i onda pokojni Petar nadija govana da se ne more svirat.“ (J.S.m49)

Od ovih bezazlenih zabrana unutar sela bilo je i onih od strane vlasti, naime u vremenu prije šezdesetih godina kada je zbog političkog režima narodna kultura javno suzbijana i potiskivana ondašnja vlast nije nimalo blagonaklono gledala na običaje vezane uz *mačkare*: „Eno meni je priča Vlade Soldin, ondašnja milicija dođe i on te samo zaustavi zgrabi ti ornist i odnese ti ga, pa sad ti sviraj kako god ti oćeš.“ (A.V.m88)

Još jedna praksa koja se veže uz nagovještaj *mačkara* u prošlosti je i iznošenje barjaka na Ime Isusovo. Početkom siječnja u Postinju Gornjem se povodom ovog blagdana održavao dernek na koji se pješice dolazilo iz susjednih mjesta prilikom čega se prolazilo kroz Muć. To je bio nagovještaj svima iz drugih sela, koja su također imala svoju pokladnu povorku, da se u Muću već započelo s pripremama. Imam dojam kao da je ovdje riječ o nekoj vrsti pokazivanja pred konkurencijom. „Zaveza bi se barjak ispid gostione. I onda je svit iša iz Neorića iz Muća Gornjeg, iz Gizdavca. I onda svak gledaj: „Mućani su iznili barjak.' Znači već su pripreme počele.“ (M.Ć.m48) Oko barjaka bi se okupljali svi koji su išli u *mačkare* i već bi se tada lagano šaputalo o tome tko će imat koju ulogu u povorci. Polako su započinjali dogovori, ugovaranje *kićenica*, pripremanje barjaka. Stariji kazivači su sudjelovali u pokladnim praksama od ranih pedesetih ili početka šezdesetih godina, ali već tada je rijetko tko imao kompletnu narodnu nošnju koja je bila potrebna za uloge svatova: „Šila se roba i posuđivala, ja san iša u Ćorvila u Ogorje.“ (A.Ć.m42) Zamjena stare nošnje modernijim oblicima, sličnijim gradskoj odjeći, u Muću se dogodila relativno rano. Razlog tome leži u činjenici da je Muć smješten na sjecištu većih gradova poput Splita, Sinja, Drniša i Knina. Isto kao i danas i tada su ljudi težili tome da prate modu i da se približe gradskom načinu

života i odijevanja. Dok se u malo udaljenijim mjestima od centra općine, na primjer u Ogorju, narodna nošnja duže zadržala i očuvala.

Pripreme za suvremene pokladne običaje također počinju odmah nakon Božića i Nove godine, već tada se lagano priča i razmišlja o pokladama. Neko vrijeme vlada duh iščekivanja božićnih praznika i radosti obiteljskog okupljanja, ali nakon blagdanskog raspoloženja već po Novoj godini iduće što se čeka i o čemu se na veliko priča su *mačkare*. I to ne samo među sudionicima pokladnih ophoda već i u svakodnevnim razgovorima mještana, poklade su iduće važno događanje u mjestu prije Uskrsa. Sviranje *ornista* i iznošenje barjaka u suvremenom načinu života zamijenjeni su novim sredstvima nagovještaja *mačkara*. Dovoljno je samo analizirati objave na društvenim mrežama poput Facebooka. Promjena profilnih slika u slike iz prošlogodišnjih *mačkara*, objave videa i statusa uz opise „Oćemo li“, „Još malo“, „Orilo gorilo ić se mora“ jasno ukazuje na to da se bliže *mačkare*. Prilikom organizacije većine skupnih događaja, tako i u ovom slučaju, uvijek postoji nekolicina pojedinaca koji iniciraju i pokreću cijelu stvar. U trenutku kada smo otvorili teme o pitanju organizacije i o tijeku priprema dotaknuli smo se problematike po pitanju premalog broja ljudi koji žele preuzeti odgovornost i upustiti se u organizaciju:

„Recimo ja isto mislin da je i prije bilo uvik dvoje troje za svake mačkare koji su nešto poduzeli i organizirali, ali bit je koliko ljudi prati te ljude. Samo šta su ljudi prije imali neku jezgru od dvadeset ljudi šta bi nešto napravili, a nas sad nema toliko, budimo iskreni da nas trojica evo sad ove godine kažemo evo nećemo radit ništa, obučemo se i samo ćemo doć u nedilju, nećemo nikog zvat nit se sekirat oko ičega. Na šta bi to sličilo? Eno barjak in je osta, da ga mi sad pomaknemo iza mlina ne bi ga znali nać. „ (A.V.m88)

Vrijeme priprema iziskuje i odgovornost i spremnost da se slobodno vrijeme, kojeg se danas sve teže pronalazi, posveti organizaciji običaja koji ima važnost za cijelu lokalnu zajednicu. Ali koliko god je s jedne strane riječ o odgovornosti i obvezama toliko s druge strane govorimo o zadovoljstvu koje one pružaju. Ovdje je riječ o poslovima koji se obavljaju iz čiste ljubavi prema običaju: „To se može dogodit da se mi jedne godine naljutimo i ostavimo sve, kažemo nećemo ništa organizirat. Al već iduće ne bi mogli gledat nego bi opet priuzeli to.“ (Š.I.m89) Neki od zadataka koje sugovornici nabrajaju koje je potrebno napraviti da bi se *mačkare* održale su: skidanje starih *kićenica* i priprema barjaka, treba vidjeti koliko ljudi će ići u *mačkare*, tko će ići u svatove, dogovoriti glazbu i piće za zabavu, dogovoriti s općinom

hoće li i uolikoj mjeri pomoći u financiranju zabave, dogovoriti redare, ljude koji će spremati večeru, kupiti sve što je potrebno, prijaviti skup na policiji i sl. Sve ono što je nama promatračima vidljivo i dostupno je krajnji rezultat niza radnji i poslova koji se odvijaju u pozadini prije početka ophoda.

5. Klanjanje barjaka i rivalitet među pokladnim povorkama

Zajednička karakteristika svim *mačkarama* na području Mućke općine je da nose barjak za tu svrhu izrađen od stabla jablana. Razlog zbog kojeg se nosi barjak u pokladnim običajima kazivači povezuju i s pojavom barjaka u svadbenim običajima pa čak i na bojnopolju gdje barjak simbolizira ponos i pripadnost određenoj grupi. Za izradu barjaka koristi se baš stablo jablana upravo zbog njegovih karakteristika: „Lip je, ravan, lagan i da ga se obrađivat“ (J.O.m88) Način na koji se barjak sjekao prije i danas ostao je uglavnom nepromijenjen. Naime, barjak se u principu uvijek kralo. Nije bitno nalazi li se on u našem selu, u susjednom ili negdje dalje, pogotovo sada kada se autom može otići bilo gdje po njega, najvažnije je bilo da se *zamiri* najbolje stablo. Što je pravilnije stablo, to će barjak biti bolji, a i važno je bilo, pogotovo u starim vremenima, ukrast ga prije nego što to naprave *mačkare* iz susjednog sela. Među sobom bi se momci podijelili u grupe s ciljem pronalaska najadekvatnijeg stabla, svatko je imao određeni teritorij unutar općine koji je morao istražiti u potrazi za barjakom:

„Ja kažen znate šta ja san ga vidija na Porišića Viru. Išli smo ja i Iksan Radmanski, još je živ, i pokojni Petar Topić. Ima jedno 10/12 metara u njemu, a dobar je, sad taj i taj red jablanja tu i tu, iza toga odma druga dvojica trojica idu vidit kakvi je, i kažu: 'E ovi je dobar'. Amo ća. E sad se dogovori nas šest prid gostionu igramo na karte, igra se na karte dok se gostiona ne zatvori, kad se gostiona zatvori idemo. Zna se ko će donit pilu, ko će donit baterije, ajmo kume, i uvijek se gledalo da bude misečina. I onda ga upilaš petkon uvečer, doneseš ga na ramenin di se dogovorimo da ćemo ga stavit, a suboton popodne dođi gulit koru.“ (A.Ć.m42)

Nakon što bi se barjak usjekao momci koji su išli u *mačkare* uz pomoć djece bi ga zajednički čistili: „Zvali bi i dicu i omladinu, u Mijača na guvnu uzmi staklo i češi, on bude bil ko snig.“ (M.Ć.m48) Nakon što bi se barjak ogulio, na dno barjaka se zabiju dvije ručka koje služe za nošenje barjaka, jedna je namijenjena za držanje rukama a druga da se nasloni na rame, na vrh

barjaka se stavi državna zastava. Pripremljeni barjak spremili bi pod krov kuće da se suši do *mačkara*, kako bi ga bilo lakše nositi. Upravo iz razloga što je barjak bio velik i težak, a za vrijeme ophoda još i teži zbog mnoštva *kićenica*, barjaktar je trebao biti snažniji i spretniji *diver*. Koliko god je za momka ponos da zna i može nositi barjak toliko je i sramota da mu barjak padne:

„A bilo je momaka ja znan nosilo barjak i padne i on i barjak. Zašto, on bi se pravija, a ne zna ga nosit. Ivin brat ja znan kad je iša u *mačkare*, nosi barjak i priko potoka op pade barjak i Brajo. „ (M.Ć.m48)

Treba imati *mota* i poznavati dobru tehniku, objašnjavaju mi mlađi kazivači koji su je vremenom stekli. Uz priče o vježbi i stjecanju vještina potrebnih za nošenje barjaka kroz smijeh pričaju o svojim prvim pokušajima nošenja barjaka u pokladnoj povorci:

„Zato šta san ga prve godine uzeja da ću ga ponit od Draže do Maranguna i uzeja ga i zaljuljalo me. Krenija mi je padat i onda Edo diga galamu šta ne upireš glavon bla bla, dogodine ja proba, drži ga glava , druge godine isto i tako naučiš:“ (A.V.)

Barjak se ne nosi naravno stalno uspravno ili kako se u lokalnom rječniku kaže *nauzgor*, već na ramenima uglavnom dvojice svatova, pogotovo kada na njemu ima puno *kićenica* koje ga dodatno otežavaju. Kada se barjak nosi u ležećem položaju uvijek mora prvo ići donji dio na kojem su ručke za nošenje, nikad se ne smije nositi tako da prvo ide vrh sa zastavom, to po nekom vjerovanju donosi nesreću. Barjak se uvijek nosi *nauzgor* kada se dolazi do kuće u kojoj je cura koja iznosi kićenicu, još se tako nosi kad se netko želi iskazati ili iz praktičnih razloga kada je do neke kuće uzak prolaz ili kada se mladi *diverovi* uče nositi barjak. Postoji anegdota iz 70-ih koja se spominje još i danas, kada je barjaktar da se pokaže svojoj djevojci nosio barjak *nauzgor* od Postinja do Radače (oko 2 kilometra), sve dok nisu prošli njenu kuću.

Jedna od posebnih prilika u kojoj se barjak isključivo nosi *nauzgor* je klanjanje barjaka. U trenutku kada se susretnu povorke iz različitih sela, superiornost jedne grupe *mačkara* nad drugom iskazuje se snagom barjaktara i ljepotom i visinom barjaka. U današnje vrijeme susret naših *mačkara* s *mačkarma* drugih sela odvija se na pokladni utorak kada *mačkare* odlaze u Neorić, Sutin i Gornji Muć. Prilikom samog susreta prvo se pozdrave *babe* i *didi* iz obiju skupina, obično udarajući lagano *kudiljom* o *kudilju* ili štapom od štap. Nakon toga barjaktari, noseći barjak uspravno, trčeći idu jedan prema drugom dok im ostali ophodnici

pružaju potporu, nakon susreta jedna i drugi spuštaju barjake na tlo i u tom trenutku se mjeri čiji barjak je viši. Možemo to nazvati i malim nadmetanjem, onaj koji ima veći barjak odnosi pobjedu: „Ovaj moment predstavlja vrhunac njihova ophoda. Ovdje se može vidjeti koliko su velike, jake i organizirane pojedine skupine, a to su momenti koji se pamte.“ (Lozica 2015) Nakon toga barjaktari s barjacima igraju dok su ostali okupljeni oko njih. Važnost navedenog susreta upravo se krije u činjenici što je: „taj barjak ponos naših mačkara, njihov barjak je ponos njihovih mačkara.“ (A.V.m88) Nakon zajedničke pjesme i plesa, *mačkare* se ponovno pozdravljaju i svaka povorka nastavlja svojim putem.

Međutim, susreti dviju pokladnih povorki, pogotovo u prošlosti, često su završavali međusobnim sukobima. Netrpeljivost i rivalitete među grupama održao se sve do danas, ali u neusporedivo manjem intenzitetu nego što je to bio u prošlim vremenima: „Još u Hrvatskoj nisam naišao na susjedna mjesta u kojima rivalitet ne postoji.“ (Ćaleta 2005) U suvremenim pokladnim ophodima rivalitet je uglavnom usmjeren na nadmetanje u tome čije su *mačkare* bolje, organiziranije i kvalitetnije. Fizički sukobi i svađe u većoj su mjeri bili prisutni u prošlosti, premda i danas zna doći do neugodnih situacija u kojima se jasno osjete netrpeljivost i tenzije među različitim skupinama. Naguravanje s barjacima, međusobna fizička nasrtanja i svađa. Upravo iz tih razloga mlađi kazivači napominju kako su susreti *mačkara* dobrodošli u slučaju da ranijih godina nije bilo sukoba među grupama, ali ako je došlo do nekog incidenta uglavnom će se dogodne povorke truditi izbjeći jedna drugu:

„Ako je lani bila neka skandela, da su se pobili ili nešto, onda dogodne nema ništa. Opet kažen Laćo priča da je Gornji Muć dolazija tu u nas, a naši su se zarana vraćali odozgar i naši idu s jednon strane ceste i njihovi s drugon. Jer je biće godinu prije bila neka kavga. I ljudi iz sela kad su čuli da idu jedni drugima u susret idu vidit oće šta bit, a oni jedni prolaze jednon stranon ceste, drugi drugon, i niko nikome ni ćuš. „ (A.V.m88)

Jedna od razloga zbog kojeg je suparništvo među selima danas manje izraženo, pogotovo kada govorimo o odnosima *mačkara* Donjeg i Gornjeg Muća je to što se stanovnici ovih mjesta danas puno bolje poznaju nego što je to bio slučaj prije. Međusobna poznanstva i prijateljstva koja potječu još iz doba osnovne škole nastavljaju se i u svakodnevnom životu i druženju. Dok su s druge strane poznanstva s osobama iz Neorića i Sutine, pretpostavljam zbog toga što su ova mjesta i fizički udaljenija od Donjeg Muća, i dalje slabije razvijena što dovodi i do veće netrpeljivosti među skupinama:

„S ljudima iz Gornjega Muća smo svi dobri, znamo se, družimo se. Al prije se ljudi nisu znali toliko ko sad. Bija je drugačiji način života, ima si u svom selu trideset momaka s kojima si se družija, nit si ima auta nit autobusa. A mada je sa Sutinon i Neorićen dosta veći rivalitet.“ (A.V.m88)

Uz sav rivalitet i netrpeljivosti između sela za vrijeme *mačkara*, došlo je i do jedne pojave suprotnog karaktera u *mačkarama* Donjeg Muća. Postale su 'multinacionalne' kako u šali znaju reći, jer s njima bez problema idu i ljudi iz Postinja, Ramljana, Gornjeg Muća i svi oni koji žele ići u *mačkare*, a nisu niti iz ovog kraja, ali su ih prijatelji koji su strastveni *mačkarci* zaintrigirali za taj običaj. Prije pedeset godina to je bilo nezamislivo, a u nekim *mačkarama* je i danas još tako, ali kod ovih *mačkara* to je postalo normalno: „Može doć ko oće, pogotovo ako poštiva te običaje i regule.“ (Š.I.m89)

Slika 12 Klanjanje *barjaka* (Snimila J.Š. 2016 godine)

Slika 13 Barjaktar (Preuzeto s Facebook stranice Mačkare Muć)⁸

6. Magijski elementi

U propisanim obrascima ponašanja i rekvizitima koji su karakteristični uz pojedine likove, a posebice uz *babu* i *dida*, pronalazimo također i magijske elemente specifične pokladnim ophodima. Prema Lozici (usp. 1997: 200) maske ophodnika divljeg izgleda mogli bi protumačiti kao maske predaka. Tome u prilog idu i nazivi za skupinu takvih ophodnika: *didi*, *starci* i *babe*. U divljem ponašanju predaka pod maskama naziru se elementi koji upućuju na magiju ili na obrede zaboravljene religije. Likovi *dida* i *babe* su šutljivi i djeluju samo pokretom i dizanjem buke. Ozbiljni su i zastrašujući. Izazivaju glumljenje ekscese, zbijaju naizgled grube, ali ujedno i bezopasne šale, prevrću i premještaju stvari, plaše djecu. Svi ti elementi njihovog ponašanja prema autoru upućuju na apotropejsku magiju i na zaštitu od zlih sila. Također određeni elementi njihovog ponašanja ukazuju i na magijske postupke za poticanje plodnosti, biljaka, životinja i ljudi. Posipanje pepelom, mazanje čađom, najčešće mladih žena, fingiranje koitusa. U rukama također nose rekvizite poput sablje u kojima možemo prepoznati faličke simbole. Spomenuti rekviziti i postupci prisutni u suvremenim

⁸ Izvor: <https://www.facebook.com/photo.php?fbid=562486430586694&set=pb.100004760262327.-2207520000.1530893933.&type=3&theater>. Posljednji pristup: 6. Lipnja2018.godine.

pokladnim praksama ostali su isti, ali sami sudionici poklada nisu svjesni funkcije pokladnih postupaka koje ponavljaju iz godine u godinu. U razgovoru s kazivačima o značenju zvona, posipanja luga, *zamrčenih* lica jasno je iz njihovih tumačenja da se funkcija tih postupaka i rekvizita u potpunosti izmijenila. Često upotrebljavaju izraz poput to je „Kao neko“ istjerivanje zime i zlih duhova, „Kao neka plodnost“: „To je kao ta predaja, ali niko od nas nije obuka zvona: 'E ja sad gonin zle duhove', nosiš ih, da klapaš, šuškaš, da se čuje i da se zna da dolaze *mačkare*.“ (A.V.m88) Prema Lozici (usp. ibid. 197) postupci i predmeti stoljećima ostaju isti ali se zbog izmijenjenog društvenog konteksta njihova funkcija u zajednici i motivacija sudionika stalno modificiraju. Nedvojbeno je da se izvor karnevala može tumačiti putem magijskih rituala plodnosti i kulta predaka ali sudionici suvremenih pokladnih ophoda nisu svjesni značenja određenih ritualnih postupaka kojima se i sami služe. Prema Supek (1988:72-73) došlo je do pomaka od simboličke manipulacije prirode do simboličke manipulacije ljudi. Kako autorica ukazuje smisao karnevala pomakao se od komunikacije prvenstveno između prirode i ljudi na komunikaciju isključivo između samih ljudi. Središnje mjesto karnevalskih događanja koje su prije zauzimali tradicijski rituali usmjereni na razmjenu s prirodom danas zauzimaju povorke i ritualno posjećivanje. Cilj ritualnog posjećivanja u suvremenim pokladnim običajima nije osiguravanje prirodne naklonosti već učvršćivanje međuljudskih veza.

7. Društveni aspekti poklada

7.1. Inicijacijska uloga

U suvremenim pokladnim običajima uz odrasle muškarce sudjeluju također i djeca. U principu i dječaci i djevojčice. Tu pojavu moji stariji kazivači komentiraju kao nešto što je u njihovo vrijeme bilo nezamislivo. Djeca su imala dječje *mačkare* koje su zapravo oponašale izgled povorke odraslih *mačkara*. Odrasloj povorci priključivali su se tek kada bi im to dozvolili prvo roditelji, a potom i uprava *mačkara*. Glavni utjecaj na mogućnost sudjelovanja u povorci imala je dob. Upravo to ukazuje na ozbiljnost i odgovornost koju je sa sobom nosilo sudjelovanje u ovom običaju. Stariji kazivači pamte svoje prve odlaske u *mačkare*, s koliko godina su im dozvolili da se priključe povorci i koje uloge su im dodijelili. Premda ističu da nije bila važna uloga već im je sreću i zadovoljstvo pružala sama činjenica da su dobili

priliku za sudjelovanjem u *mačkarama*. Neki od njih se kroz smijeh sjećaju i svojih prvih pokušaja priključivanja povorci koji su tada pak završili u suzama:

„Prvi put me me potralo ća. Majo pokojni bija vezir i nije mi da ić. Mene ćaća pušta, al da iden priko briga gori, al ne ceston. I da iden samo taj dan, u nedilju znači. Kad san doša gori on mene pita 'Diš ti mali?', ja kažen 'Iden u mačkare'. On mi reka da iden nazad kući, ja se vratija plačući, a šta san ima devet godina, tija ić u *mačkare*, a on neda jer san malešan. „ (M.Ć.m48)

Sudjelovanje djece u „velikim“ *mačkarama* prije je zabranjivano zbog njihove nezrelosti za tako važnu ulogu, kod svega vezanog uz *mačkare* postojala su pojedina nepisana pravila pa tako i u ovom slučaju. Iako im danas nitko izričito ne zabranjuje da idu, postoji negodovanje jer većinom ta djecu idu bez pratnje, pa dolazi do toga da stariji moraju stalno paziti na njih, pogotovo što se povorka većinom kreće po državnoj cesti gdje je gust promet: “ Neka oni idu al ako ima neko njihov u mačakarama, ćaća, stariji brat il neko ko će ih pazit. A ne ja iden u *mačkare* zabavit se, a moran čuvat tuđu dicu, oće li otrčat pod auto il se digdi izgubit.” (A.V.m88) Nastoji se potaknuti djecu da idu u “male” *mačkare*, koje obično obilaze sela za vikend prije ili nekoliko dana prije “velikih” *mačkara*. Na taj način se uče cijeniti i voljeti običaj poklada, pokušavaju pjevati *ojkavicu* i *igrati*, te imaju priliku zabaviti se na svoj dječji način.

7.2. Uloga žene u pokladnim običajima

Žena ne sudjeluje u pokladnoj povorci ali ipak ima istaknutu ulogu unutar pokladnih običaja:

„Ophodnici u životinjskim kožama i sa zvonima u pravilu su i danas muškarci, muškarci su sudionici pokladnih vojski na obali i otocima, većinu tradicijskih maskiranih likova (pa i ženskih, poput babe, mladenke ili Robinje) predstavljaju i danas prerušeni muškarci. Naravno, to ne znači da žene nisu sudjelovale u karnevalima. Karneval je i vrijeme plesa, vrijeme udvaranja, vrijeme svadbi.“ (Lozica 1997:215)

Na moje pitanje o važnosti žene u ophodu i njenoj ulozi u pokladnim običajima sugovornici ističu da je ona itekako bitna. Naime sudjelovanje momaka u *mačkarama* i njihovo iskazivanje snage nošenjem barjaka, pjevanje i ples, sve su to načini na koji se mladići pokazuju djevojkama. U vrijeme poklada uvijek su se međusobno zagledali potencijalni

mladići i djevojke za udaju. Uloga žene u tom smislu mnogo je izraženija bila u prošlim vremenima, kada su *mačkare* bile jedna od rijetkih prilika u kojima su mladići mogli prići djevojci, zaplesati s njom i porazgovarati: „Razumiš to je ta procedura, i zato su u *mačkare* išli momci, onaj ko se već oženija njemu nije bila potreba.“ (A.V.m88) U suvremenim pokladnim običajima, otprilike zadnjih petnaest godina, ponekad dolazi i do priključivanja pojedinih žena pokladnoj povorci. Stariji kazivači tu pojavu tumače kao nešto što bi u vrijeme njihove mladosti bila sramota, a i zasigurno tada nitko iz obitelji ne bi ženi uopće dozvolio da sudjeluje u ophodu. U načinu na koji su reagirali na to jasno se mogu uočiti još ostatci patrijarhalnog društva i načina razmišljanja koji su posebno na području Dalmatinske zagore bili izraženi kao općeprihvaćena društvena norma i način života u kojem je žena uvijek imala podređen položaj u odnosu na ulogu i položaj koju su u društvu uživali muškarci. Dok s druge strane mlađi sugovornici pokušavaju ukazati na to da je ženina uloga u *mačkarama* važna, ali da ipak ženi nije mjesto u pokladnoj povorci iz razloga što se tada gubi smisao ophoda. Premda bez obzira na njihov stav o tome žele naglasiti kako nikom nije zabranjeno sudjelovati u *mačkarama* niti će se kome uskratiti ta mogućnost. Ali uz sve to ipak se i danas osjeti to neizrečeno, ali svima jako dobro znano pravilo o tome da je sudjelovanje u *mačkarama* namijenjeno samo za pripadnike muškog spola:

„Čile te *mačkare* su neko pokazivanje nekome, svi ti momci su nosali taj barjak, silili se, oblačili, sve zbog tih cura koje su gledale. I ako jedan put sad te cure počmu ić s tobom u *mačkare*, onda to više nema smisla.“ (A.V.m88)

Moment koji izravno povezuje ženu sa sudjelovanjem u pokladnim običajima je izrada i darivanje *kićenice*. *Kićenica* je ukras koji se stavlja na barjak. Njen današnji izgled se razlikuje od onoga u prošlosti. Nekad (Slika 16) su kroz suhi kolač cure na špagu nizale orahe, tjesteninu, rogače, suhe smokve, jabuku ili naranču, a na krajevima se nalazila mala količina krep papira. Obično je bila riječ o više redova koji su tako nanizani prolazili kroz kolač, tako ističu kazivači da su cure među sobom pričale o tome koja je na koliko redova napravila svoju *kićenicu*, po broju redova i veličini *kićenice* znalo se točno iz koliko bogate obitelji je koja cura. Premda nije uvijek bila riječ o platežnoj moći djevojke, pričaju mi stariji kazivači: „A pokojna Slava je napravila jedne godine od devetnaest redova, ona ti je bila zaljubljena u Maju a on te godine bija vezir.“ (A.Ć.m42) Osim *kićenicama* barjak se darivao tj. kitio i *šugomanima* (ručnicima) i suknenim čarapama.

Danas *kićenice* (Slika 15) izgledaju ponešto drugačije, prvo iz razloga što više nemaju vrijednost kao i prije, a drugi je razlog da bi barjak bio lakši. Danas se stavi tek pokoja jabuka, naranče ne jer ih *mačkare* uvijek ionako skidaju jer im se cijedi sok po nošnji koju čuvaju jer je većinom posuđena, a i ima je jako malo u selu. Na dvije međusobno povezane špage, nanižu se suhi kolači, bomboni, orasi, suhe smokve, rogač, tjestenina. Ta dva niza sa povežu i na njih se na više mjesta stavljaju strukovi krep papira, koji uglavnom prevladavaju na današnjoj *kićenici*. Naime svi proizvodi koji su prisutni na *kićenici* u prošlosti su uglavnom bile poslastice koje su se jele samo u posebnim prilikama jer si ih mnogi nisu mogli priuštiti. Stoga je vrijednost *kićenice* tada i danas kada svi imamo svega u izobilju neusporediva. Prije su se *kićenice* nakon poklada, na Čistu srijedu nosile prodavati. Prodavale su se svećeniku, učitelju, policajcu i sličnim osobama koje su si mogle priuštiti da ju otkupe. Premda navode stariji kazivači bilo je onih cura i svatova koji su otkupljivali svoje *kićenice* od *mačkara* sa željom da ju daruju nekom od rodbine ili da ju sačuvaju za svoju obitelj. A u današnje vrijeme upravo sada na barjaku stoje *kićenice* od ove godine koje će se prije idućeg ophoda skinuti s njega i baciti, jer je njihova vrijednost danas uglavnom ima uporište samo u dekorativnom smislu. Običaj iznošenja *kićenice* *mačkarama* zadržao se danas u gotovo istom obliku kao što je bio i u prošlosti:

„Uvik su išla trojica svata da mogu lakše pivat. Pivalo se 'Ajde nešto vodi seku', znači nevista je išla unutra. Znači cura vanka bude s nama, a mi znamo da je unutra kićenica, i sad mi pivamo, 'Ajde nešto vodi seku' i onda znači svatovi s curon idu u kuću po tu kićenicu, onda je iznese vanka i onda to bude veselje. 'Hvala tebi lipa seko, na tvom daru poštenome, koja si nas darovala i naš barjak zaodila'. Igralo bi se s ton curon, obavezno. Jedan od njih digne kićenicu, vako na palac, i s curon igra. Al kićenica je teška, ruka pomalo pada, onda on učine jedan đir dva s njon, zaigra i kićenicu prida diveru i drugin svatin koji je vežu i meću na barjak. „ (M.Ć.m48)

Nekad je *kićenica* bilo toliko mnogo da nisu mogle sve ni stati na barjak, jer bi pukao od njihove težine, a i bilo bi ga nemoguće nositi. Kada bi barjak bio pun onda su sve sljedeće *kićenice* koje su cure iznijele svatovi nosili oko vrata, a one malo bolje koje su već unaprijed znali kome će se prodati su se odmah i spremale sa strane kako se ne bi uništile u toku ophoda. Osim cura nekad je bio običaj da *kićenicu* iznosi i mlada nevjestica. Znači djevojka koja se tek udala. Premda danas često u govoru iznošenje *kićenice* povezujemo sa djevojkom koja se udaje točnije bi bilo reći da je riječ o djevojci koja je spremna za udaju i za traženje potencijalnog muža. Na isti način kako su se mladići prezentirali djevojkama iskazivanjem

snage nošenjem barjaka i sudjelovanjem u pokladnoj povorci, tako su i mlade cure iznošenjem *kićenice* pokazivale svoju spremnost za udaju:

„Nije nužno cura koja se udaje, al čin je ona počela radit kićenicu znači da je bila za udaju, nije se ona morala udat dogodine. Ali čin je ona počela iznositi kićenicu znači da se ona priprema za udaju, da se pokazivala i sebe i svoje bogatstvo.“ (A.V.m88)

Dogovor i ugovaranje kićenica prije se odvijao na *silu*⁹. Mladi momci koji su išli u *mačkare* bi odlazili kod djevojaka na *silo* i tako bi ispitivali koja je od djevojaka spremna i koja želi napraviti *kićenicu*. U slučaju da su neka djevojka i mladić koji sudjeluje u povorci međusobno iskazivali simpatije jedno prema drugome onda se točno znalo da je ta djevojka napravila *kićenicu* upravo zbog tog momka, a i mladići su često svojim djevojkama kupovali jabuke ili naranče za izradu *kićenice*. Način ugovaranja i razlog zbog kojeg se danas rade kićenice uglavnom se izmijenio, kao što je prethodno spomenuto uloga *kićenice* je dekorativna cijeli kontekst oko izrade i darivanja je promijenjen. U suvremenim pokladnim ophodima dugo vremena je, napominju mladi kazivači, barjak bio prazan. Tako da su momci u dogovoru s nekolicinom cura zajedno počeli raditi *kićenice* koje onda poslije te cure nose kući i iznose ih kada *mačkare* stignu k njima. Momci koji sudjeluju u *mačkarama* kupe sve što je potrebno za izradu i danas su uglavnom oni ti koji curama u procesu izrade *kićenice* objašnjavaju i pokazuju kako i što treba napraviti. Iako se prvotni smisao iznošenja izgubio, te danas čak i momci sudjeluju u izradi istih, ipak je to ostalo u svijesti ljudi kao bitan element *mačkara*, pa se uvijek zapitkiva i komentira u koje je cure bila *kićenica*, koliko ih je bilo i sl.

⁹ Silo (od glagola sjediti, na ikavici siditi) je običaj koji se prakticirao kroz zimsko vrijeme, kada su večeri bile duge. Momci uvijek više njih u grupi, odlazili bi u kuće djevojaka koje su ih zanimala, na druženje uz komin. S djevojkom bi ostao neko od starijih ukućana, a momci su pjevali, igrali razne igre, udvarali se curi....To je bio jedan od glavnih načina ostvarivanja kontakata između momaka i djevojaka.

Slika 14 Svatovi s curom iz 1982. (preuzeto s Facebook stranice Mačkare Muć)¹⁰

Slika 15 Suvremene *kićenice*
(snimila J.Š. 2014. godine)

Slika 16 *Kićenica* iz 1972. (Preuzeto s Facebook stranice Mačkare Muć)¹¹

¹⁰Izvor: <https://www.facebook.com/photo.php?fbid=122131931288815&set=a.122125407956134.25133.100004760262327&type=3&theater>. Posljednji pristup: 7. lipnja 2018. godine.

¹¹Izvor: <https://www.facebook.com/photo.php?fbid=122131891288819&set=a.122125407956134.25133.100004760262327&type=3&theater>. Posljednji pristup: 6. Lipnja 2018. godine.

7.3. Važnost *mačkara* u svakodnevnom životu zajednice

U prošlim vremenima zajedničke prilike za druženje su uglavnom bili derneći u posebnim prilikama, a na razini svakodnevice *sila* i druženje kod blaga. S obzirom da u našem selu, barem koliko stariji kažu, ne pamte da je ikada bilo derneka. Dernek se na Donjem Muću izgubio nakon drugog svjetskog rata, s dolaskom komunizma. Kao uzrok tome može se uzeti da je tu bio centar političkog života općine, sama općinska uprava, *milicija*, *zadruga*, ambulanta, škola i ostale institucije. Tadašnja politika nastojala je potisnuti Crkvu iz života ljudi u cijeloj državi a ne samo tu, iz straha ili kod dosta ljudi zbog novih uvjerenja koja je donijela nova država, nije ostao dovoljan broj ljudi u crkvi koji bi očuvali održavanje derneka. Sva ostala mjesta su i dalje imala derneke koji su se održavali na dan pojedinog sveca, zaštitnika župe pa su stoga mještani Donjeg Muća odlazili u druga sela na dernek, ali u vlastitom selu jedina prilika u godini za okupljanje i druženje svih stanovnika sela bile su *mačkare*. U tome također možemo i vidjeti jedan od razloga zbog kojeg su *mačkare* imale važnu ulogu u životu Mućana:

„Nama je to bilo i kino i kazalište. To je bilo puno selo cura, svak je dolazija za ta tri dana. Mi smo za to živili na selu. Jer mi ode nismo imali plesa ni druge zabave, nami su *mačkare* bile sve.“ “(M.Ć.ž45)

Sjećaju se stariji s dozom radosti i sjete i svakodnevnih prilika za druženje s curama i momcima iz sela: „Sastajali bi se kod blaga, mladost mi. Goni ovce ili krave, i onda bi došli ti momci, al onda san ja uvijek morala strogo bit negdi da me mater vidi.“ (I.Ć.ž49) Uglavnom se momak i cura nikad nisu družili nasamo, trenuci njihovih susreta bili su uvijek pod prismotrom. Ističu mi sugovornici i kada bi ih roditelji slali čuvati blago u Moseć¹² nikada, pogotovo cure, nisu išle same. Stalno u skupini od pet šest cura tako da se ne bi odvajale jedne od drugih jer bi se uvijek među njima našla ona koja bi o tome obavijestila roditelje. Roditelji su imali velik autoritet, a poštivanje i strah od roditelja i starijih ukućana bio je sveprisutan među djecom: „Onda se jedna druge bojala, one šta su ostale skupa uvijek će kazit roditeljin da se jedna odvojila.“ (I.Ć.ž49)

„One bi pazile po pet šest stada ovaca skupa, a pazili bi i mi muški pa amo tamo sidit s njima i pričat, ovce pasu a mi sidimo na kamenu. A ko da smo malo puta tako izgubili ovce.“ (J.S.m49)

¹² Moseć je planina u Zagori koja se prostire od Muća do Drniša.

U zimsko vrijeme kada nije bilo posla u polju, i rano bi se smračilo bilo je više vremena za druženje, pa se odlazilo na *silo*, gdje su momci dolazili isključivo zbog cura. Sjedilo se na kominu oko vatre gdje su bili i stariji ukućani koji su promatrali i pratili sve što se događa. Ali uvijek su momci tražili priliku da se barem na kratko približe curi:

„Stala bi vučija vode kod vrata, i uz vučiju stala cura, momci side oko komina, i sad kako bi curu vidija bolje, 'Ja san žedan' . I onda je ona lipo ulila iz vučije u onu kaliju, i nosi , i sad kad bi ti ona pružila kaliju, onda je ti vako malo uvati za ruku ako je bija slobodniji momak, a ko je bija strašiv ne bi. A ako ti se cura sviđa onda si žedan svaki čas. Ili vatra gori, a momci gurali drva da šta više izgori, onda bi cura išla po drva, posla bi je ćaća ili mater, pa onda bi ti ka fol izaša za njon, al ne bi smija ništa jer mater odma za njon izlazi. Ako ti cura ne bi tila nalit vode da piješ, to je značilo da joj se ti ne sviđaš. Isto bi znale ako im se ne sviđa ko je doša na silo naložit vatru s debelin il zelenin drvin, na vri stavit praške i trave da bolje dimi. Ko će tu sidit, onda bi se skupili i išli ća. “ (J.S.m49)

S obzirom na ove svakodnevne prilike za udvaranje i upoznavanje, curama su u *mačkarama* mogli ipak slobodnije prići, porazgovarati ili zaigrati s njom. Zato su napominju stariji, uvijek *mačkare* žurile da se što prije vrate u centar sela da mogu duže pjevat i plesat s curama i družiti se s ostalim sumještanima. Nastojali su da spomenuto druženje traje barem dva sata, do mraka, nakon što bi zazvonila Zdravo Marija svi bi odlazili svojim kućama:

„Jedva bi se čekalo kad će se vratit mačkare prid gostionu. Blago bi se spremilo ranije, svi bi došli i stari i mladi, sva tri dana je svit iša gori u selo gledat mačkare. Ali rastanak je bija već do Zdravo Marije, nikad se nije igralo po mraku.“ (A.Ć.m42)

Povratak *mačkara* nije bio zanimljiv samo curama i momcima već i njihovim roditeljima, i oni su u tome imali priliku za druženje i pjesmu, a na koncu i priliku prisjetiti se dana kada su i oni sami bili sudionici ophoda i kako je to nekad izgledalo. *Mačkare* su oduvijek predstavljale običaj koji je bio jednako važan i sudionicima ophoda, a i ostalim mještanima, sudeći po broju promatrača pred kojima se opodnici prezentiraju, vidi se zapravo koliko je cijelom mjestu stalo do održavanja i očuvanja običaja. Osim mještana Muća kazivačice mi pričaju da su u vrijeme kada su one kako kažu krenule na *zanat* u srednju školu u Split, sa sobom za vrijeme *mačkara* dovodile i svoje prijateljice iz grada u Muć kojima je taj naš običaj također bio interesantan i privlačan. Tako da su mladi osim prilike za druženje s djevojkama koje su već poznavali imali i priliku za nova upoznavanja: „Ali s fureštin curama se duže igralo, tribalo je umorit, onda kad se ti umoriš onda bi da drugome da igra s njon,

tako da vidiš koliko ona može izdržat“ (J.S.m49), uz smijeh prisjećaju stari. Premda je ovo bila prilika za malo slobodnije druženje djevojaka s momcima tu se najviše gledalo, pogotovo od strane starijih, tko se kome sviđa, tko je s kim najviše plesao ili razgovarao.

Za razliku od gornjeg opisa u današnje vrijeme nailazimo na jednu suštu suprotnost. U suvremenom svijetu okruženi smo s bezbroj mogućnosti i načina za međusobno druženje i upoznavanje. Od svakodnevnih ispijanja kava, odlaska u grad i izlazaka pa sve do druženja u virtualnom svijetu na raznim društvenim mrežama. Do zabave i rekreacija danas se dolazi doslovno jednim klikom miša. Promatramo li *mačkare* kroz ovakav jedan društveni kontekst samo po sebi nameće se pitanje o njihovoj ulozi i važnosti u suvremenom načinu života. Za vrijeme razgovora s mlađim kazivačima o *mačkarama* i običajima vezanim uz tri dana poklada, zapravo jednako kao i kod starijih, primjećujem kako su s ponosom i žarom opisivali sve ono što su smatrali važnim da istaknem i zapišem, trudeći se ne izostaviti ni najmanji detalj. Iz cijelog razgovora s njima, a i iz kontinuiranog promatranja i praćenja ovog običaja, vidi se da *mačkare* kako kaže jedan od kazivača: „Još uvijek dišu s tin našin selon, ton ojkavicon i pleson, nošnjon, kućama i ljudima...“ (A.V.m88) Najvažnije karakteristike koje kao motivaciju za sudjelovanje u ovom običaju ističu mlađi kazivači su očuvanje tradicije i sami osjećaji satisfakcije i osobnog ispunjenja koje sudjelovanje u ovom običaju pruža: „Držiš tradiciju šta se vuče ko zna koliko godina, i znaš da su ti u tome sudjelovali i pričali o tom svi tvoji.“ (J.O.m88)

„To je nešto i više od običaja, al je teško to sad opisat. Imaš osjećaj nekog zadovoljstva, kad te nešto vuče, kad ti je drago pivat, kad ti je drago da to živi. Kroz to se provlači i taj život dida i pradida, nečega šta je tu bilo prije nas. Mi smo dio tih mačkara a one su dio sela. Materijalno ti ne znače ništa, a duhovno sve. I uvijek ti je ža kad prođu ta tri dana, najtužniji dan u godini, pogoto prije, mi je bila čista srida.“ (A.V.m88)

Za vrijeme ophoda pod maskom su sudionici opušteniji i slobodniji, u vrijeme poklada na sebe stavljaju masku pod kojom se uglavnom ništa što je izrečeno i napravljeno nikome ne zamjera. Osjećaj i atmosfera koji vladaju za vrijeme *mačkara* su jedinstveni i ne mogu se povezati s nijednim drugim događanjem tokom godine: „Te neke stvari koje doživiš u mačkarama ne možeš doživiti na nijednom drugom mistu.“ (Š.I.m89) „Prodeš cilo selo, vidiš sve ljude, pivaš, igraš, rugaš se“ (J.O.m88) Najveća čar i najbolja atmosfera je ističu na dan

kada su u svom selu. Upravo zbog broja promatrača koji ih cijeli dan prati na njihovom ophodu. Jer *mačkare* same kao takve nemaju svrhu ako se održavaju samo zbog ljudi koji sudjeluju u povorci. Njihova osnovna uloga je u zbližavanju zajednice i očuvanju njenog identiteta. U svakodnevnom životu ljudi su zaokupljeni svatko svojim poslom i obavezama, te rijetko imaju prilike, a i vremena da kvalitetnije provedu vrijeme sa sumještanima. Prateći pokladnu povorku tih dana slobodan si doći pred kuće ljudi koje tijekom godine možda nikada i ne posjećuješ, ali taj dan će te, nakon što se *mačkare* iz njihova dvorišta upute u daljnji pohod, pozvati u kuću na kavu i kolače:

„Stvar je u tome da karneval zbližuje ljude, da potvrđuje društvene veze, ukida barijere...Maškare ne tjeraju zle sile i zimu- maškare tjeraju zlu krv među susjedima, suseljanima i sugrađanima, jačaju koheziju i identitet zajednice.“ (Lozica 1997:240)

Tih dana su svi otvoreniji i spremniji na druženje, i ophodnici i promatrači. A svaki novi ophod iz godine u godinu donosi svježinu i novo zadovoljstvo: „Nijedne godine nije isto, nisu isti ljudi u mačkarama, nisu isti ljudi po selu, nisu iste maske, nije ista godina, svake mačkare imaju svoju draž.“ (A.V.m88)

Slika 17 Pokladna nedjelja, promatrači (Snimila Ana Vlajčević 2018.)

7.4. Kontinuitet i transformacija običaja

Premda uz *mačkare* u Muću vežemo kontinuirano održavanje pokladne povorke postoje periodi u kojima su ophodi ipak izostali. Za vrijeme Drugog svjetskog rata na temelju priča

koje su slušali od starijih neki od mojih kazivača pretpostavljaju da ni jedne godine *mačkare* nisu išle u ophod. Kratak prestanak dogodio se i za vrijeme Domovinskog rata, ali tada je u pitanju bila samo jedna godina. Razlog zbog kojeg se u periodu Drugog svjetskog rata ni jednom nije oformila pokladna povorka bio je u nedostatku mladića u selu: „Sve momke u selu je uvala mobilizacija i svi su bili u vojsci, ko nije oša u vojsku njega su skupili partizani, koga nisu oni, pokupili su ih ovi drugi i niko nije osta „ (A.V.m88) Nažalost velik broj momaka se nikada nije ni vratio iz rata. Nedostatak mladosti odrazio se na svim aspektima svakodnevnog života, tako i na mogućnosti osnivanja novih obitelji. Cure koje su u to vrijeme bile za udaju nisu imale veliki izborom pri biranju budućeg muža, mnoge su se udale i za muževe koji su bili po deset petnaest godina stariji od njih. Nakon završetka rata na snazi je pak bio politički režim koji se suprotstavljao svemu što je bilo vezano uz seoske običaje pa tako i *mačkarama*, ali unatoč svim zabranama i represijama *mačkare* su se održale u svim tim godinama:

„U narodnoj kulturi karneval je još uvijek obred, nije to obična zabava koju bi trebalo otkazati zbog elementarnih meteoroloških ili društvenih neprilika. Ritmička ritualizacija ne odstupa lako pred terorom povijesti.“ (Lozica 1997:208)

U vrijeme komunizma sjećaju se stariji kazivači ono što je najviše smetalo vlasti u selu su bile *mačkare* i sve prakse vezane uz crkvene običaje: „Nisu dali *mačkarama* da idu nit su dali da se ide Gospi Sinjskoj u crkvu. To su bili oni žestoki komunisti.“ (A.Ć.m42) Još uvijek u sjećanjima mještana živi priča o događaju kada je Mate Gilić *mačkarama* slomio barjak:

„Uglavnom on ti je bija jako visoko pozicionirani komunist. Iza rata ti je to bilo vrime kad se vlast zalagala za napuštanje seoskih običaja, sve se vrtilo oko gradova, tvornica ,sve seosko je njima bilo nazadno, oni su stvarali jedan novi svijet. I ne znam di je on njih vidija mislin da je kod Kule, i slomija in barjak. I tu je bija takvi sistem u kojem mu niko ništa nije smija, samo da ga krivo pogledaš poide te mrak. Ljudi su govorili o njemu odnija te Mate Gilića, a ne odnija te đava. Kad je on doša po te više te nema.“ (A.V.m88)

Želja da se običaj održi i očuva bila je jača od svih režima i zabrana. *Mačkare* su bile dio ljudi i dio njihovog života i ni pod koju cijenu nisu željeli napustiti običaj:

„Sad znaš koliko je to nešto bilo jako u ljudima, kad su i takvi sistem uspili priživit. I nije in bilo briga i opet su dogodine išle *mačkare*, a znaš koja je to bila sramota slomija in barjak.“ (A.V.m88)

Na sreću u današnje vrijeme ne postoje zabrane slične ovima iz prošlih vremena. Ono što danas omladinu potencijalno udaljuje ili pak približava običaju je njihova osobna želja i motivacija za očuvanjem tradicije u vremenu sve izraženijih socijalnih i kulturnih promjena. Koliku važnost odlazak u *mačkare* ima danas kod mojih sudionika ponajviše sam uočila prilikom razgovora o temama smrtnih slučajeva u obitelji i odlasku u *mačkare*. Ljubav i potreba da se sudjeluje u pokladnim običajima jača je i od smrti. Unatoč smrti djeda, bake, strica moji kazivači ističu da su i tek nakon nekoliko mjeseci od takvih smrtnih slučajeva odlazili u *mačkare* jer naprosto nisu mogli izdržati da povorku promatraju iz publike:

„Kad je umra Bože Granića, ćaćin tetak, ja san iša u *mačkare* bija je ponedjeljak, išle su kroz Muć, ćaća mi je iša za dida i kad je čuja da je on umra, on se skinija iz mačkara. Ja i Mate i tvoj did smo išli u *mačkare*, i ona su se dva isto skinila, al ja se nikako nisan tija skinit. Mene ćaća tri puta gonija da iden ća i da se skinen, al ja nisan tija, onda je on odusta. Oću ti reć kolika je ta ljubav prema tin mačkarama bila, to ti je bija život.“ (A.Ć.m42)

Među sudionicima ophoda često se koristi i izraz „Orilo gorilo ić se mora“. Što znači da se bez obzira na sve neprilike *mačkare* moraju održati pod svaku cijenu. Kako god s jedne strane imamo strastvene sudionike koji će sve napraviti da bi sudjelovali i organizirali *mačkare* iz godine u godinu, tako i s druge postoje momci i ljudi kojima je sve jedno, mogu ići a i ne moraju. Što je sasvim razumljivo i prihvatljivo, ali nadasve mi je bilo zanimljivo uočiti stav mojih sugovornika, za koje zbilja možemo reći da bi uistinu sve napravili da se ovaj običaj održi i očuva, prema onima koje kako oni kažu treba moliti da se obuku i da se priključe povorci:

„Ono kad ga ti moraš molit, 'Aaa moga bi ne znan, pa ima li negdi robe'. Prije bi ti reklo ideš za nevistu i sam se snađi. I ti si bija sritan jer uopće možeš ić u *mačkare*. A sad on mene zove di ima robe, uzima pet godina za redon i šestu me pita a di ću je nać, di si nalazija lani, snađi se. Triba ih onda svakoga obuć, onda dođe triba in stavit šudare...“ (A.V.m88)

Zajedno s kontinuitetom održavanja pokladnih običaja idu i promjene, odnosno prilagodbe običaja vremenu u kojem se odvija. Određeni segmenti običaja se mijenjaju, neki se izgube, ali sama srž i bit *mačkara* ostala je nepromijenjena. Prema Lozici (usp. 1997:54) upravo mijene i aktualizacije ukazuju na važnost i ulogu običaja u životu zajednice. U zadnjih pedeset godina svakodnevni život se u potpunosti promijenio, pogotovo u seoskim sredinama, pod utjecajem nekih iz današnje perspektive najosnovnijih stvari kao što su na primjer uvođenje električne energije, tekuće vode u kućanstva i motorizacije poljoprivrede seoska svakodnevica poprimila je sasvim jedan novi oblik. Sve te promjene dakako uvelike su olakšale život na selu. S druge strane koliko god su promjene poput napretka tehnologije pospješile kvalitetu života toliko su i zahladile međuljudske odnose. U vremenu društvene otuđenosti i slabljenja komunikacije licem u lice, gdje se sve odvija putem posredstva medija neizbježno je da se i ona najmanja promjena u strukturi društva odrazi i na živom običaju kao što su *mačkar*:

“ Al šta je bitno kod ovih mačkara, ti njima reci, da je to živi običaj koji živi s ovon generacijon, i živija je generacijama prije. Živi i minja se već 300/400 godina i koji će se ako nastavi i dalje živit, opet minjat uz ljude koji će nešto pridonit u njega, uz način života koji nešto novo donese. Isto ko šta ovi stari sad nam govore kako je bilo nekad prije, tako ja isto pretpostavljana da je generacija njihovih ćaća govorila njima: 'E kako ste vi, mi smo išli vako' , a da je ona prije opet njima govorila isto to. Al to i je bit, nije to slika pa da stoji 300 godina isto, nego živi ljudi ulaze u te mačkare i svaki od njih unosi nešto novo.” (A.V.m88)

Nova generacija *mačkara* nastoji vratiti i neke dijelove običaja koje su prepoznali kao potencijalno zanimljive i u današnjem vremenu. Jedan od njih je ponovno uvođenje tombole, koja se igra na pokladni utorak za vrijeme maskenbala, a listići za tombolu prodaju se za vrijeme trodnevnog ophoda. Ponovna rekonstrukcija ove pokladne prakse pokazala se uspješnom iz razloga što je u mještanima koji su s vremenom prestali ići na maskenbal probudila ponovno zanimanje za dolazak na isti.

Također valja spomenuti i važan običaj koji se polako izgubio krajem 90-ih godina, a to je običaj spaljivanja *krnje*. *Krnje* bi se izrado od slame kojom se popunjavala odjeća, sudilo mu se i na kraju ga se spaljivalo kao krivca za sve nevolje koje su se dogodile te godine. Davno prije, *krnje* se nosio polegnut na skalama, na način kako su se mrtvaci nosili na ukop kada

nije bilo lijesa, te bi ga se spalilo na Progonu¹³. Običaj suđenja i spaljivanja *krnje* prvotno se odvijao na čistu srijedu. Kasnije se suđenje *krnji* odvijalo na pokladni utorak navečer, kod škole u Donjem Muću, gdje bi bilo uprizoreno pravo suđenje. Bio je tu sudac, tužitelj, branitelj, čitala se optužnica, *baba* i *did* bi plakali i naricali za *krnjom*. Sve se odvijalo uz mnogo smijeha, jer su uvijek spomenute uloge na sebe preuzimali ljudi koji su bili prirodno nadareni sposobnostima improvizacije i smišljanja humorističnih dosjetki. Na kraju bi se *krnje* proglasio krivim za sve nedaće koje su ga snašle u optužnici, a cijela ceremonija završavala je spaljivanjem *krnje* koji je bio simbol svih nedaća i svega zla koje su u prošloj godini zadesile mještane. U ovoj prilici su se također kroz šaljive dosjetke izražavale i upućivale određene društvene kritike:

„Karnevalska je oštrica tupa: svakoga pogađa i svakoga štedi, sve je u kronici zabilježeno i barem natuknuto, ali glave ne padaju. Karnevalski smijeh pomiruje, grijesi su izrečeni. Spaljivanjem simboličkog krivca zajednica je i ritualno očišćena, ojačana i spremna za novi krug teške igre svakodnevice.“ (Lozica 1997:214)

Slika 18 *Mačkare* iz 1936. (Preuzeto s Facebook stranice *Mačkare Muć*)¹⁴

¹³ To je mjesto u središtu selu ali dalje od kuća, na sredini polja

¹⁴ Izvor: <https://www.facebook.com/photo.php?fbid=122299681272040&set=a.122125407956134.25133.100004760262327&type=3&theater>. Posljednji pristup: 6. Lipnja 2018. godine.

Slika 19 *Mačkare* iz 1952. (Preuzeto s Facebook stranice Mačkare Muć)¹⁵

Slika 20 *Mačkare* iz prve polovice 70-ih (Preuzeto s Facebook stranice Mačkare Muć)¹⁶

¹⁵Izvor: <https://www.facebook.com/photo.php?fbid=122125447956130&set=a.122125407956134.25133.100004760262327&type=3&theater>. Posljednji pristup: 7. lipnja 2018. godine.

¹⁶Izvor: <https://www.facebook.com/photo.php?fbid=277513422417331&set=a.106243429544332.14391.100004760262327&type=3&theater>. Posljednji pristup: 6. lipnja 2018. godine.

Slika 21 *Mačkare* iz 1996. (Preuzeto s Facebook stranice Mačkare Muć) ¹⁷

Slika 22 *Mačkare* iz 2013. (Preuzeto s Facebook stranice Mačkare Muć) ¹⁸

¹⁷Izvor: <https://www.facebook.com/photo.php?fbid=122141644621177&set=a.122125407956134.25133.100004760262327&type=3&theater>. Posljednji pristup: 6. lipnja2018.godine.

¹⁸ Izvor: <https://www.facebook.com/photo.php?fbid=176285879206753&set=pb.100004760262327.-2207520000.1530895017.&type=3&theater>. Posljednji pristup: 6. lipnja2018.godine.

8. Zaključak

Pokladni običaji u Muću kontinuirano se odvijaju, saživjeli su sa zajednicom te su se zajedno s njom pod utjecajem različitih društvenih i povijesnih okolnosti vremenom i mijenjali. Usprkos svim društvenim i socijalnim mijenama *mačkare* su ostale važan element u svakodnevnom životu ljudi. Glavne značajke *mačkara* ostale su nepromijenjene. Samu strukturu *mačkarske* povorke još uvijek čine tradicionalni likovi *didova* i *baba*, dio povorke u narodnom ruhu tj. svatovi koji nose barjak urešen *kićenicama* koje su im darovale djevojke, glavni zapovjednik skupine *vezir*, te na kraju povorke maskirani ophodnici zvani *đavli*. Vrijeme održavanja *mačkara* uvijek je isto, a to su tri dana prije čiste srijede. Raspored obilaska mjesta se mijenja, ali povorka uvijek završava na mjestu odakle je krenula, te se kod svakog domaćina ponavljaju iste tradicijom propisane radnje. Pjeva se ojkavica, pleše se tj. *igra*, zvonj zvonima, radi buka i uveseljava promatrače. Suvremene *mačkare* više pažnje polažu u nove vidove zabave za sve mještane kao što su maskenbal sa živom svirkom, te suvremene maske i motorizirani dio povorke koji je postao neizostavni dio današnjih *mačkara*, ali uz sve to ne odustaju od poštivanja tradicionalnih i nepisanih pravila koji vladaju u *mačkarama*. Potreba da se očuva doticaj s prećima sudjelujući svake godine iznova u istim praksama i radnjama koje su od njih dobili u naslijeđe, osjećaj povezanosti unutar grupe koju osjećaju sudionici ophoda te želja cijele lokalne zajednice da se poveže i izdvoji od ostalih čine ovaj živi običaj posebnim i vrijednim pažnje. Danas još u Muću nailazimo na znatan broj i ophodnika i promatrača kojima je evidentno stalo do toga da se *mačkare* pod svaku cijenu organiziraju i održavaju iz godine u godinu. Kroz promatranje i praćenje pokladnih ophoda u suvremenom načinu života osnovni element koji se uočava među sudionicima ophoda je težnja za očuvanjem običaja. U vrijeme u kojem je svakodnevni život sve više izložen socijalnim i kulturnim mijenama osnovni značaj njegovanja i održavanja običaja s dugogodišnjom tradicijom poput *mačkara* je u očuvanju identiteta zajednice i društvene kohezije. Pitanje je naime koliko dugo će ovaj običaj preživjeti, barem u ovom obliku kakav je danas. Hoće li današnji naraštaj uopće imati na koga prenijeti strast i ljubav koja ih veže uz *mačkare*. Kako će izgledati pokladna povorka za nekoliko godina, hoće li zadržati tradicionalne elemente ili će se možda pretvoriti u moderne karnevalske povorke poput Riječkog karnevala. Zanimljivo bi bilo svakako pratiti u kojem smjeru će se razvijati pokladne prakse u budućnosti, hoće li se i u kakvom obliku očuvati u vremenu sve većeg napretka tehnologije, virtualne stvarnosti i modernog načina života pod čijim pritiskom se svakodnevni život sve više i brže transformira.

9. Literatura

- ĆALETA, Joško i Ivan LOZICA. 2005. „Obilazak karnevalskih događanja u Dalmaciji“. Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku. IEF rkp 1884.
- DOMAĆINOVIĆ, Vlasta. 1986. „Maskirani par starca u pokladnim običajima“. *Narodna umjetnost*, 23: 119-134.
- ELLIS, Carolyn, Tony E ADAMS i Arthur P. BOUCHNER 2010. „Autoethnography: An Overview“. *Forum: Qualitative Social Research*, 12(1), Art. 10 <http://nbn-resolving.de/urn:nbn:de:0114-fqs1101108> (pristup 4.7.2018.).
- Facebook stranica „Mačkare Muć“. <https://www.facebook.com/mackare.muc> (pristup 7.7.2018)
- LOZICA, Ivan. 1997. *Hrvatski karnevali*. Zagreb: Golden marketing.
- LOZICA, Ivan. 1987. „Običaji i etnologija u vidokrugu filozofije“. *Narodna umjetnost*, 23-38.
- Muć danas: Stanovništvo. <http://www.muc.hr/opcina-muc/muc-danas/stanovnistvo-opcine-muc/stanovnistvo/> (pristup 23.5.2018.).
- NIKOČEVIĆ, Lidija. 2014. *Zvončari i njihovi odjeci*. Novi Vinodolski – Zagreb – Pazin: Naklada Kvarner / Institut za etnologiju i folkloristiku / Etnografski muzej Istre.
- SUPEK, Olga. 1988. „Karneval u Vinogorju“. *Narodna umjetnost*, 25: 67-86.

POKLADNI OBIČAJI U MUĆU

Sažetak

U ovom radu obrađuje se tema pokladnih običaja u Muću. U radu se stavlja naglasak na kontinuitet u održavanju pokladnih običaja. Uspoređuju se suvremene pokladne prakse s onima iz sredine dvadesetog stoljeća na temelju iskustava i prakse kako aktivnih sudionika u ovom običaju tako i onih koji su to nekada bili. Time se ukazuje na mijene i prilagodbe kojima je ovaj običaj izložen. Etnografska građa prikupljena je polustrukturiranim /strukturiranim intervjuima, promatranjem sa sudjelovanjem u vlastitom mjestu istraživanja i analizom relevantnih izvora. Na početku rada daje se osvrt na porijeklo pokladnih običaja, opisuje se oblik i struktura pokladne povorke. U drugom dijelu govori se o pripremi i nagovještaju poklada, društvenim aspektima *mačkara*, očuvanju identiteta, inicijacijskoj ulozi, ulozi žena u pokladnim običajima, važnosti *mačkara* u svakodnevnom životu te o kontinuitetu i transformaciji pokladnih običaja.

Ključne riječi: pokladni običaji, *mačkare*, kontinuitet, transformacija, društveni aspekti, identitet

CARNIVAL COSTUMS IN MUĆ

Summary

In this written work is explained theme of carnival costumes in Muć. In work the accent is at continuity on maintenance of carnival costumes. Modern carnival costumes are being comprised to those from the middle of 20th century based on experience and practice of active participant in this costume and of those who this used to be. This indicates changes and adjustments that this costume is being exposed. The ethnographic structure is collected by semi-structured and structured interviews, observation with participation in the own place of research and analysis of relevant sources. At the beginning of the work is being described the origin of carnival costumes and the structure of carnival cortege. In the second part the preparations for carnival are being explained, it is written about social aspects of carnival, preserving identity, initiation role, the role of women in carnival costumes, the importance of carnival in everyday life and of continuity and transformation of the carnival costumes.

Keywords: carnival costumes, *mačkare*, continuity, transformation, social aspects, identity